

Original Article (Qualitative)

Designing a professional development model for technical teachers in order to teach entrepreneurship in technical schools

Hosein Hasankhani¹ , Niloufar Mortaza Nejad² , Maryam Sameri³

1- PhD student, Department of Education, Ur.C., Islamic Azad University, Urmia, Iran.

2- Assistant Professor, Department of Education, Ur.C., Islamic Azad University, Urmia, Iran.

3- Associate Professor, Department of Education, Ur.C., Islamic Azad University, Urmia, Iran.

Receive:

12 March 2024

Revise:

04 April 2024

Accept:

02 May 2024

Keywords:

professional development, entrepreneurship, education, entrepreneurship education, role of managers

Abstract

The purpose of the current research is to design a professional development model for technical and professional art students in order to teach entrepreneurship in conservatories. The research method is developmental according to its purpose, and qualitative in terms of implementation. The statistical population includes 24 experts and informants, selected by purposeful and snowball sampling. The studied community includes 1) theoretical foundations of formal and public education in the Islamic Republic of Iran; 2) National curriculum; 3) the objectives of the secondary education course; and 4) the description of the duties of the technical and professional course students. Data collection tools include semi-structured interviews. Data analysis using qualitative content analysis method is of inductive type. To validate the findings, the four criteria of "reliability", "credibility", "verifiability" and "transferability" of qualitative studies have been used. In the analysis of the findings, 191 "open codes" were identified, and by classifying them, the components of the model include the philosophy and why of professional development, approach and direction, principles, goals, levels, the role of art students, qualifications, processes, obstacles, and consequences were identified as the main elements of the model. The results of the current research can be used by the Ministry of Education and Culture in policies related to the empowerment of art students in order to promote entrepreneurship education in conservatories; and recommendations and guidelines provided in the template can be used at the levels of general administrations, management of educational districts and schools.

Please cite this article as (APA): Hasankhani, H., Mortaza Nejad, N., & Sameri, M. (2024). Designing a professional development model for technical teachers in order to teach entrepreneurship in technical schools. *Management and Educational Perspective*, 6(1), 476-511.

Publisher: Iranian Business Management Association	https://doi.org/10.22034/jmep.2024.429542.1306	
Corresponding Author: Niloufar Mortaza Nejad		
Email: n.mortazanejad@gmail.com	Creative Commons: CC BY 4.0	

Extended abstract

Introduction

In fact, human development is the concept of development, expansion of human beings, empowerment of the scope of opportunities, and benefiting from freedom; which leads to the preservation of human ideals and values. The improvement of the human development index represents the empowerment of people to achieve the goal of improving their living standards, which is achieved through the use of human capabilities (Montazeri & Renani, 2022). In this regard, the educational system as a sensitive and important social system has a special position and it will be able to perform its important task efficiently provided that it has the right human resources and has a healthy and dynamic organization (Tayarzadeh et al., 2021). In this regard, education and training, as the largest organization in charge of the human resources of the country's labor market plays a vital role in reducing the country's unemployment rate, with features such as wide and appropriate educational coverage, having the forthcoming generation at the right age to learn principles and concepts, and train human resources before entering the labor market. In fact, by providing the necessary training at the right time, in addition to transferring information and concepts of entrepreneurship to students, education provides the basis for the growth of many characteristics and necessary skills of entrepreneurship in them. In the meantime, in addition to the stage of realizing entrepreneurship as a "good idea" in order to realize the potential abilities of entrepreneurs, the necessary training should be provided, so that students have the necessary knowledge and skills to establish activities in the form of entrepreneurship in a systematic way (Arefi et al, 2010). Based on this, entrepreneurship education with the aim of increasing entrepreneurial activities in schools to students should be done within the framework of the unique cultural and social context of each region (Lee & Peterson, 2000). Therefore, the current research, understanding the importance of this issue and the existence of a clear research gap in this field, has tried to answer the question: "what are the elements and characteristics of the ideal model of professional development of technical and professional art students in order to teach entrepreneurship in conservatories?"

Theoretical Framework

Professional development

Professional development includes any activity designed to improve knowledge, skills, and attitudes. In other words, the professional development of teachers is composed of natural learning experiences, and conscious and designed direct and indirect activities, which are useful for each and every student, special groups, and even the whole school; and finally the conducted activities lead to the improvement of educational quality (Kalantari Khandani & Farrokhi, 2016).

Entrepreneurship and its education

Entrepreneurship training is a type of training that is used for people to develop entrepreneurial characteristics, and is well followed by support services for successful business implementation, and it can be said that entrepreneurship training seeks to create knowledge, skill, and motivation in students to encourage entrepreneurship in different fields (Ekankumo & Kemebaradikumo, 2011).

Sims (2023) under the title of effective teacher professional development, conducted according to the new theory and meta-analytical test. As a result, researchers are not in the way of advice for those tasked with designing or implementing better PD. The research is trying to solve this problem by creating a new theory of effective PD based on a combination

of active causal components that aims to develop teachers' insights, goals, techniques, and practice.

Zare davijani et al, (2023) examined the purpose of the present study to identify the factors affecting entrepreneurship in university graduates of Payam Noor universities in Tehran province. The output of the research is to emphasize the strengthening of four variables, including the individual and personal capabilities and qualifications of the graduates, strengthening the educational elements related to the development of entrepreneurship in the university, strengthening the government's support conditions (facilitation, support, and encouragement), and finally intervention in the six environments effective on academic entrepreneurship.

Research methodology

The research method is developmental according to its purpose, and qualitative in terms of implementation. The statistical population includes 24 experts and informants, selected by purposeful and snowball sampling. The studied community includes 1) theoretical foundations of formal and public education in the Islamic Republic of Iran; 2) National curriculum; 3) the objectives of the secondary education course; and 4) the description of the duties of the technical and professional course students. Data collection tools include semi-structured interviews.

Research findings

Data analysis using qualitative content analysis method is of inductive type. To validate the findings, the four criteria of "reliability", "credibility", "verifiability" and "transferability" of qualitative studies have been used. In the analysis of the findings, 191 "open codes" were identified, and by classifying them, the components of the model include the philosophy and why of professional development, approach and direction, principles, goals, levels, the role of art students, qualifications, processes, obstacles, and consequences were identified as the main elements of the model. The results of the current research can be used by the Ministry of Education and Culture in policies related to the empowerment of art students in order to promote entrepreneurship education in conservatories; and recommendations and guidelines provided in the template can be used at the levels of general administrations, management of educational districts and schools.

Conclusion

The current research was conducted with the aim of designing a professional development model for technical and professional art students in order to teach entrepreneurship in conservatories. The findings of this research is aligned with the results of Sims (2023), Zare davijani et al, (2023), Singha Kumar (2022), Jeddi Gargari et al, (2021), Rezayi et al, (2020), Mortazanejad (2018), Darling-Hamond et al, (2017), Juza (2016), and Taheri et al, (2013). Rezayi et al, (2020) showed, with the title of "Identifying the barriers to entrepreneurship education in Kermanshah schools", that the lack of interest and motivation to study, the weak scientific foundation of students in the associate branch, the lack of connection between science and industry in technical and vocational branches and associate brunch, the poor physical condition of conservatories, the use of non-specialist art students in entrepreneurship education, the use of inappropriate teaching methods, the allocation of low budgets to technical and technical and vocational branches and associate branches, the low quantity and quality of educational equipment and facilities are some of the major problems and obstacles in the development of entrepreneurial knowledge and skills

According to the results of the research, it is suggested that regarding the research model, which is a conceptual model, it has many considerations in policy making and planning for those involved in the professional development of art students, which can be noticed at different levels of education management.

علمی پژوهشی (کیفی)

طراحی مدل توسعه حرفه‌ای هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستانها

حسین حسن خانی^۱ ID، نیلوفر مرتضی نژاد^۲ ID، مریم سامری^۱ ID

۱- دانشجوی دکتری، گروه علوم تربیتی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

۲- استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

۳- دانشیار، گروه علوم تربیتی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر طراحی مدل توسعه حرفه‌ای هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستانها می‌باشد. روش پژوهش با توجه به هدف آن، توسعه‌ای و از حیث شیوه اجرا، کیفی می‌باشد. جامعه آماری شامل ۲۴ نفر از صاحب‌نظران و مطلعان می‌باشد و به روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی انتخاب شدند. جامعه مورد مطالعه شامل (۱) مبانی نظری تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران؛ (۲) برنامه‌درسی ملی؛ (۳) هدف‌های دوره تحصیلی متوسطه و (۴) شرح وظایف هنرآموزان دوره فنی و حرفه‌ای می‌باشد. ابزارهای جمع‌آوری داده شامل مصاحبه نیمه ساختار یافته می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی از نوع استقرایی می‌باشد. برای تأمین اعتبار یافته‌ها از معیارهای چهارگانه «اطمینان‌پذیری»، «باورپذیری»، «تأییدپذیری» و «انتقال‌پذیری» پژوهش‌های کیفی استفاده شده است. در تحلیل یافته‌ها ۱۹۱ «کد باز» شناسایی شد که با طبقه‌بندی آنها، مؤلفه‌های مدل شامل فلسفه و چرایی توسعه حرفه‌ای، رویکرد و جهت‌گیری، اصول، هدف، سطوح، نقش هنرآموزان، صلاحیت‌ها، فرایندها، موانع و پیامد به عنوان عناصر اصلی مدل شناسایی گردید. از نتایج پژوهش حاضر وزارت آموزش و پرورش می‌تواند در سیاستگذاری‌های مربوط به توانمندسازی هنرآموزان در راستای ارتقاء آموزش کارآفرینی در هنرستانها استفاده نماید و در سطوح ادارات کل، مدیریت نواحی آموزشی و مدارس می‌توان از توصیه‌ها و رهنمودهای ارائه شده در الگو بهره گرفت.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۱۳

کلید واژه‌ها:

توسعه حرفه‌ای، کارآفرینی، آموزش، آموزش کارآفرینی، نقش مدیران

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): حسن خانی، حسین، مرتضی نژاد، نیلوفر، سامری، مریم. (۱۴۰۳). طراحی مدل توسعه حرفه‌ای هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستانها. فصلنامه مدیریت و چشم انداز آموزش. ۶(۱). ۴۷۶-۵۱۱.

	https://doi.org/10.22034/jmep.2024.429542.1306	ناشر: انجمن مدیریت کسب و کار ایران
	Creative Commons: CC BY 4.0	نویسنده مسئول: نیلوفر مرتضی نژاد
		ایمیل: n.mortazanejad@gmail.com

مقدمه

توسعه انسانی در واقع به مفهوم توسعه گسترش انسانها، توانمندی دامنه فرصتها و بهره‌مندی از آزادی است که منجر به حفظ آرمانها و ارزشهای انسان می‌شود. بهبود شاخص توسعه انسانی معرف توانمندسازی انسانها برای دستیابی به هدف ارتقای سطح زندگی آنهاست که از طریق بهره‌گیری از توانمندیهای انسانی حاصل می‌شود. (Montazeri & Renani, 2022). در این راستا نظام آموزشی به عنوان یک نظام اجتماعی حساس و مهم از جایگاه خاصی برخوردار است و در صورتی خواهد توانست وظیفه‌ی خطیری که به دوش آن است به نحو احسن انجام دهد که از نیروی انسانی مناسب برخوردار بوده و سازمان سالم و پویایی داشته باشد (Tayarzadeh et al, 2021).

در کشورهای در حال توسعه با افزایش جمعیت تحصیل کرده و وجود موقعیت‌های خوب در آمدزایی، مهم‌ترین اتفاق «اشتغال» فارغ التحصیلان در زمینه‌های گوناگون است. در این بین، وابستگی شغلی به نهادهای دولتی باعث گسترش اندازه‌ی دولت شده و کشور از ایده‌پردازی و پیشرفت جا خواهد ماند. از این رو، بهترین راه برای کاهش وابستگی به دولت و افزایش بهبود زندگی در کشورهای در حال توسعه، پرداختن به مبحث کارآفرینی است. به این منظور، آموزش کارآفرینی در طول آموزش عمومی و به ویژه در دوره‌ی متوسطه که در آن احتمال ورود به بازار کار برای دانش‌آموزان جا مانده از ادامه تحصیل در دانشگاه‌ها زیاد است، ضروری به نظر می‌رسد (Hayati, 2018). در همین راستا، آموزش و پرورش به عنوان بزرگترین سازمان متولی نیروی انسانی بازار کار کشور با داشتن ویژگی‌هایی هم‌چون، پوشش تحصیلی وسیع و مناسب، در اختیار داشتن نسل آینده در شرایط سنی مناسب برای یادگیری اصول و مفاهیم و تربیت منابع انسانی تا پیش از ورود به بازار کار، نقش حیاتی را در کاهش نرخ بیکاری کشور دارد. در واقع، آموزش و پرورش با ارائه آموزش‌های لازم در زمان مناسب علاوه بر انتقال اطلاعات و مفاهیم کارآفرینی به دانش‌آموزان، زمینه رشد بسیاری از ویژگی‌ها و مهارت‌های لازم کارآفرینی را در آنها فراهم می‌کند. در این بین، علاوه بر مرحله پی بردن به کارآفرینی به عنوان «ایده خوب» در جهت تحقق توانایی‌های بالقوه کارآفرینان، باید آموزش‌های لازم تدارک دیده شود، تا دانش‌آموزان آگاهی‌ها و مهارت‌های لازم را برای راه‌اندازی فعالیت‌ها در قالب کارآفرینی را به شیوه‌ای نظام‌مند کسب نمایند (Arefi et al, 2010). بر این اساس، آموزش کارآفرینی با هدف افزایش فعالیت‌های کارآفرینانه در مدارس به دانش‌آموزان، بایستی در چارچوب بافت فرهنگی و اجتماعی منحصر به فرد هر منطقه انجام گیرد (Lee & Peterson, 2000). چنان که آموزش کارآفرینی در آمریکا از دوره‌ی ابتدایی، در ژاپن از سال ۲۰۰۱ در دوره‌ی متوسطه، در کره جنوبی در کالج‌های دانشگاهی و در ترکیه در تمامی دوره‌های تحصیلی در حال اجرا است (Tarhan et al, 2021). در این بین، یکی از مهم‌ترین بخش‌های نظام آموزشی هر کشور آموزش فنی و حرفه‌ای آن بوده و این نوع آموزش از جمله خط-مشی‌های اساسی کشورها برای تربیت منابع انسانی کارآمد در سطح پیش از دانشگاه است (Navabaksh, 2009). همچنین، شایستگی فارغ التحصیلان نظام آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای تا حد زیادی تابع کارآیی هنرآموزان این نظام، آمادگی آنان برای تدریس، آگاهی آنان به روش‌ها و وسایل نوین آموزشی و تحولات روزآمد دانش می‌باشد (Amin Khandoghi et al, 2012). لذا ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای هنرآموزان فنی و حرفه‌ای، از جمله تدابیر مؤثر برای تضمین کیفیت در نظام آموزش فنی و حرفه‌ای و متعاقب آن، بهبود مستمر کیفیت آن است (Salehi et al, 2009). لزوم توجه به صلاحیت‌های حرفه‌ای هنرآموزان از آنجا آشکار می‌شود که پژوهش‌های انجام شده در این باب، نبود

هنرآموزان با کفایت و محدودیت نیروی متخصص در زمینه آموزش دروس نظری و عملی رشته‌های فنی و حرفه‌ای را نشان داده‌اند (Lankarani & Emadzadeh, 2002). علاوه بر این، بایستی به این موضوع اشاره نمود که آموزش کارآفرینی در مدارس فنی و حرفه‌ای و کار دانش صرفاً در قالب یک کتاب درسی و به منظور آشنایی با موضوع کارآفرینی در حال انجام می‌باشد. در این بین، ظرفیت‌سازی و بهره‌گیری از توان تأثیرگذاری هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای در آموزش کارآفرینی و توسعه حرفه‌ای آنان با این منظور می‌تواند فرصت ذی‌قیمتی را نصیب نظام آموزشی و هنرجویان شاخه فنی و حرفه‌ای نماید. در این راستا تاکنون مطالعات متعددی در خصوص موضوع کارآفرینی در دوره دوم متوسطه کشور انجام شده است؛ با این توضیح که برخی از پژوهش‌ها به موضوع برنامه‌ی درسی کارآفرینی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش و شایستگی‌های مربوط به آن پرداخته‌اند (Arefi et al, 2010; Faghihi et al, 2020) و برخی از پژوهش‌ها به تبیین عناصر برنامه‌ی درسی کارآفرینی در آموزش عمومی و یا ارزشیابی از آن پرداخته‌اند (Mortazanejad et al, 2017; Jeddi Gargari et al, 2021)؛ اما پژوهش مستقلی با هدف طراحی یک مدل توسعه حرفه‌ای ویژه هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها انجام نیافته است. این در حالی است که بررسی‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که مهم‌ترین آسیب‌های نظام آموزش و پرورش، کم‌توجهی به قلمرو حرفه‌ای و عدم توجه به توانمندسازی معلمان می‌باشد و با توجه به این مهم، نظام‌های آموزشی به منظور دستیابی به اثربخشی و بهره‌وری بالاتر چاره‌ای جز فراهم نمودن شرایط لازم برای استفاده بهینه از منابع انسانی از طریق توسعه حرفه‌ای در حوزه‌های مختلف ندارند (Soleimani, 2013). لذا، پژوهش حاضر با درک اهمیت این موضوع و وجود خلأ پژوهشی بارز در این حوزه، سعی نموده است به این پرسش که «مدل مطلوب توسعه حرفه‌ای هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها چه عناصر و ویژگی‌هایی دارد؟» پاسخ دهد.

ادبیات نظری

توسعه حرفه‌ای

(Ulvik et al, 2018) توسعه حرفه‌ای را مجموعه‌ای از فعالیت‌هایی معرفی می‌کند که شامل ایجاد دگرگونی و بهبود کیفیت تدریس معلمان، ایجاد فرصت‌های مداوم برای آموزش معلمان در مدارس، تسهیل توسعه مهارت‌های جدید؛ بهبود دانش، مهارت‌ها و توانایی‌های موجود، ایجاد اعتماد به نفس و انگیزه و درک نقش‌های قانونی در معلمان، تسهیل تجارب مبتنی بر علم و دانش؛ افزایش توان سازگاری معلمان، کاهش مقاومت در مقابل تغییر؛ افزایش نگهداری منابع انسانی در مدارس و به وجود آوردن سطوح بالای تعهد سازمانی است (Bizzell, 2011). توسعه حرفه‌ای را شامل هر گونه فعالیت طراحی شده به منظور بهبود دانش، مهارت و تمایلات می‌داند. به عبارتی دیگر توسعه حرفه‌ای معلمان مرکب از تجارب یادگیری طبیعی، فعالیت‌های آگاهانه و طراحی شده مستقیم و غیرمستقیم می‌باشد که برای تک‌تک دانش‌آموزان، گروه‌های خاص و حتی کل مدرسه مفید است و در نهایت فعالیت‌های انجام شده منجر به بهبود کیفیت آموزشی می‌شوند (Kalantari Khandani & Farrokhi, 2016).

کارآفرینی و آموزش آن

کارآفرینی از چند دهه پیش به عنوان یک نیروی اقتصادی قابل بحث ظهور پیدا کرده است و به عنوان موتور محرکه توسعه اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است. در همین راستا، اصطلاح کارآفرین به فردی اطلاق می‌شود که متعهد می‌شود، مخاطره‌های یک فعالیت اقتصادی را سازماندهی، اداره و تقبل کند (Kuratko & Hornsby, 2004). در ادامه، کارآفرینی تعاریف متعددی را به خود گرفت. برای نمونه (Ahmadi & Darvish, 2012) آن را فرایندی تعریف نمودند که مستلزم خلاقیت و نوآوری، ریسک‌پذیری و برنامه‌ریزی است؛ فرایندی که در آن ایده‌های خام به گونه‌ای مدیریت می‌شوند که به پیامدهای اقتصادی منجر می‌شوند. هم چنین کارآفرینی یک نوع اشتغال است که از طریق یک فرایند پویا، پرتکاپو، پرشور و اشتیاق به ارائه، خلق و اجرای ایده‌های جدید و راه‌حل‌های خلاقانه می‌پردازد (Abdelkarim, 2019) و تا حد زیادی مؤلفیت‌های آتی را پیش‌بینی می‌کند و ترکیب آن با آموزش مناسب تخصصی می‌تواند تضمین‌کننده آینده مطلوب باشد (Michelacci & Schivardi, 2017). از اواخر قرن بیستم، کارآفرینی مورد توجه محافل آموزشی کشورهای جهان نیز قرار گرفته است (Ahmadi & Darvish, 2012) و توسعه و ترویج آموزش کارآفرینی سال‌هاست که یکی از هدف‌های کلیدی سیاست برای اتحادیه اروپا و کشورهای عضو شده است. آموزش کارآفرینی، نوعی آموزش است که برای افراد به منظور توسعه ویژگی‌های کارآفرینی به کار گرفته می‌شود و به خوبی با خدمات پشتیبانی برای اجرای موفق کسب و کار دنبال می‌شود و می‌توان گفت که آموزش کارآفرینی به دنبال ایجاد دانش، مهارت و انگیزه در دانش‌آموزان برای تشویق کارآفرینی در زمینه‌های مختلف می‌باشد (Ekankumo & Kemebaradikumo, 2011).

پیشینه پژوهش

(Sims, 2023)، با عنوان توسعه حرفه‌ای معلم مؤثره با توجه به نظریه جدید و آزمون فرا تحلیلی انجام شد. در نتیجه، محققان در راه مشاوره برای کسانی که وظیفه طراحی یا راه‌اندازی PD بهتر را دارند، ندارند. پژوهش بر آن استتا با ایجاد یک نظریه جدید از PD مؤثر بر اساس ترکیبی از مؤلفه‌های فعال علی که هدف آن توسعه بینش، اهداف، تکنیک‌ها و تمرین معلمان است، این مشکل را برطرف کند.

(Zare davijani et al, 2023) به بررسی هدف پژوهش حاضر شناسایی عوامل مؤثر بر تضعیف کارآفرینی در دانش‌آموختگان دانشگاهی دانشگاه‌های پیام نور استان تهران پرداختند. خروجی پژوهش به ترتیب تاکید بر تقویت چهار متغیر به ترتیب شامل توانمندی‌های فردی و شخصی و صلاحیت‌های دانش‌آموختگان، تقویت ارکان آموزشی مرتبط با توسعه کارآفرینی در دانشگاه، تقویت شرایط حمایتی دولت (تسهیلگری، حمایتی و تشویقی) و در نهایت مداخله‌گری در محیط‌های شش گانه مؤثر بر کارآفرینی دانشگاهی دارد.

(Singha Kumar, 2022)، با عنوان توسعه حرفه‌ای معلم و حرفه‌ای شدن در تربیت معلم انجام شد. تدریس به عنوان یک حرفه نیز بر همین اساس رونق گرفت. انتظارات دانش‌آموزان، والدین و جامعه از معلمان به سطح بالایی رسید. بنابراین برای تولید معلمان با مهارت و مهارت مؤثر، آموزش حرفه‌ای صحیح لازم است. در مطالعه خود ما بر ایجاد یک مفهوم واضح از حرفه‌گرایی و توسعه حرفه‌ای معلمان و عوامل مؤثر بر اعتبار آن‌ها تمرکز کردیم.

(Jeddi Gargari et al, 2021) در پژوهشی با عنوان، «تدوین الگوی آموزش کارآفرینی دانش آموزان مدارس دوره‌ی دوم متوسطه»، به این نتیجه رسیدند که از میان عوامل مؤثر بر مدل برنامه‌ی آموزش کارآفرینی، بی‌ثباتی در بازار کار در میان آسیب‌های آموزش کارآفرینی، تعامل مراکز تولیدی و صنعتی، در میان هدف‌های مطلوب آموزش کارآفرینی، جذابیت و قابلیت دسترسی در میان محتوای مناسب آموزش کارآفرینی، توانایی حل مسئله در میان روش‌های تدریس کارآفرینی و ارزشیابی از طرح کسب و کار و در میان روش‌های ارزشیابی آموزش‌های کارآفرینی دارای بیشترین ضریب بوده است.

(Rezayi et al, 2020) با عنوان، «شناسایی موانع آموزش کارآفرینی در مدارس کرمانشاه» نشان داد که نبود علاقه و انگیزه‌ی کافی به تحصیل، ضعیف بودن بنیه علمی هنرجویان شاخه کاردانش، ارتباط کم علم و صنعت در شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، وضعیت فیزیکی نامناسب هنرستان‌ها، بکارگیری هنرآموزان غیرمتخصص در آموزش کارآفرینی، به کارگیری روش‌های آموزشی نامناسب، اختصاص بودجه کم به شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، پایین بودن کمیت و کیفیت تجهیزات و امکانات آموزشی از عمده مشکلات و موانع توسعه دانش و مهارت‌های کارآفرینی می‌باشد. (Mortazanejad, 2018) با عنوان طراحی و اعتبارسنجی الگوی مناسب برای اجرای کارآفرینی در هنرستان‌های فنی و - حرفه‌ای استان آذربایجان غربی نشان داد الگوی مناسب در شش مقوله علی، کانونی، زمینه‌ای، مداخله‌ای، راهبردها و پیامدها با مقوله‌ها و مفاهیم اصلی و فرعی حاصل گردید که از آن جمله عوامل: تأکید اسناد بالادستی بر کارآفرینی و آموزش فنی و حرفه‌ای، تغییرات درون‌زاد و برون‌زاد و جمعیت‌شناختی، اقدامات مشارکتی، ویژگی‌های فردی، تسهیل‌کننده‌های سازمانی، تسهیل‌کننده‌های اقتصادی، تسهیل‌کننده‌های فرهنگی، انگیزش و نگرش، نیروی انسانی، چالش‌های دانش‌آموختگان، برنامه درسی، نیروی انسانی، فرهنگی، سیاست‌گذاری، حمایتی، فضا و امکانات تأیید شد.

(Darling-Hamond et al, 2017) در پژوهش خود با عنوان «توسعه حرفه‌ای مؤثر معلمان» توسعه حرفه‌ای مؤثر را به عنوان یادگیری حرفه‌ای ساختارمند تعریف کردند که منجر به تغییر در فعالیت‌های معلمان و بهبود نتایج یادگیری دانش‌آموزان می‌شود.

(Juza, 2016) پژوهشی با عنوان «رابطه‌سنجی بین مدیریت دانش و توسعه حرفه‌ای معلمان» انجام داده است و در این پژوهش، نشان داده است که مؤلفه‌های مدیریت دانش بر توسعه حرفه‌ای معلمان تأثیرگذار و با افزایش به کارگیری هر کدام از آنها، توسعه حرفه‌ای معلمان هم افزایش پیدا می‌کند.

(Taheri et al, 2013)، در پژوهشی با عنوان «توسعه حرفه‌ای معلمان در مراکز تربیت معلم» توسعه حرفه‌ای معلمان را در قالب مدل پارادایمی شامل: شرایط علی (انگیزه‌های بیرونی و درونی)؛ مقوله کانونی (مشارکت در یادگیری حرفه‌ای)؛ راهبردهای توسعه حرفه‌ای (فردی، مشارکتی و آموزشی)، زمینه (مدت زمان و تمرکز بر محتوا)؛ شرایط مداخله‌گر (عوامل سازمانی و روان‌شناختی) و پیامدها (برآورده نشدن انتظارات، تغییر دانش و نگرش و انتقال یادگیری)، ارائه دادند.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف پژوهش توسعه‌ای به لحاظ روش اجرا از نوع کیفی می‌باشد. از آن جا که بدون توجه به زمینه رسمی پژوهش که نظام آموزشی موجود است، امکان ارائه مدلی بومی، کاربردی و مقبول خالی از اشکال نخواهد

بود؛ لذا ضرورت دارد که در تدوین مدل، ملاحظات قانونی و علمی تجویزی از سوی وزارت آموزش و پرورش مورد توجه قرار گیرد. بایستی خاطر نشان نمود که در اسناد بالادستی آموزش و پرورش نیز به صورت صریح و مشخص به نحوه توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی پرداخته نشده است؛ اما توجه به رهنمودها و خط‌مشی‌ها و یا وظایف و اصول کلی مورد تأکید در این خصوص کمک مؤثری به تدوین مدل و مطلوبیت آن داشته است. جامعه و میدان مطالعه در سؤال اول پژوهش شامل (۱) مبانی نظری تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران؛ (۲) برنامه درسی ملی؛ (۳) هدف‌های دوره تحصیلی متوسطه و (۴) شرح وظایف هنرآموزان دوره فنی و حرفه‌ای بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و نمونه برابر با جامعه برگزیده و مورد مطالعه قرار گرفته و نیز جامعه مورد مطالعه در سؤال دوم پژوهش شامل موارد زیر بوده است:

- صاحب‌نظران و مطلعان رشته مدیریت آموزشی: از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع «بیشترین شدت» استفاده گردیده و صاحب‌نظران که از بیشترین اثر علمی، تجربه و سابقه کاری مرتبط با «آموزش کارآفرینی در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای» و «توسعه حرفه‌ای هنرآموزان» برخوردارند انتخاب شدند.

- کارشناسان آموزش منابع انسانی، کارشناسان اداره آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش اداره کل آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی، مدیران هنرستان‌های بزرگ شهر ارومیه و هنرآموزان سرگروه آموزشی استانی: با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند مطلعان شناسایی و انتخاب شده‌اند.

برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری و همچنین مصاحبه‌ی نیمه ساختارمند استفاده شده است. برای اطمینان از اعتبار یافته‌ها با مد نظر قرار دادن معیارهای چهارگانه «اطمینان‌پذیری» شامل تحلیل، طبقه‌بندی و بازبینی چندباره کدهای استخراج شده با مشارکت پژوهشگران و حتی نظرخواهی از آنان در خصوص کم و کیف مدل، «باورپذیری» شامل مطالعه مکفی پیشینه، سه‌سوسازی داده‌ها (اسناد بالادستی آموزش و پرورش، دیدگاه‌های صاحب‌نظران و دیدگاه‌های کارشناسان و هنرآموزان)، تحلیل مقایسه‌ای مستمر داده‌ها، یادداشت‌برداری و ضبط صدای مصاحبه‌شوندگان، «تأییدپذیری» شامل نگه‌داری یادداشت‌ها، چک لیست‌های تحلیل مصاحبه و توضیحات و نظرات اصلاحی و تکمیلی و حتی توصیه‌های بازخوردی برخی از مشارکت‌کنندگان و رعایت معیار «انتقال‌پذیری» با انجام توصیف عمیق و بررسی مورد‌های چندگانه که به شیوه هدفمند انتخاب شده و ثبت و نمایش نکات کلیدی در مرحله‌ی کد‌گذاری و مستندسازی مفاهیم استخراج شده با ارجاع به متن اسناد و مصاحبه‌ها سعی گردیده است اعتبار مدل طراحی شده به شیوه پژوهش‌های کیفی تأمین گردد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی از نوع استقرایی می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

سؤال اول پژوهش: در اسناد بالادستی آموزش و پرورش به توسعه حرفه‌ای هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها چگونه پرداخته شده است؟

(۱) **مبانی نظری تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران:** با تحلیل بخش‌های «ساحت‌های تربیتی»، «رهنامه»، «زیرنظام راهبری و مدیریت تربیتی» و «زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی» ۷۳ کد اولیه شناسایی گردید.

۲) **سند تحول بنیادین آموزش و پرورش:** با تحلیل بخش‌های «بیانیه ارزش‌ها»، «راهبردهای کلان» و «هدف‌های عملیاتی و راهکارها» ۱۲ کد اولیه شناسایی گردید.

۳) **برنامه درسی ملی:** با تحلیل برنامه درسی ملی در بخش‌های «معلم در رویکرد و جهت‌گیری کلی» و «حوزه‌های یادگیری (حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری)» ۵ کد اولیه شناسایی گردید.

۴) **هدف‌های دوره تحصیلی متوسطه:** با تحلیل بخش «ساحت تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای» ۲ کد اولیه شناسایی گردید.

۵) **شرح وظایف هنرآموزان دوره فنی و حرفه‌ای:** ۳ کد اولیه شناسایی گردید.

در سؤال اول در مجموع، ۹۵ کد حاصل گردید. با توجه به این که برخی از کدها قابلیت حذف، ادغام و ترکیب با کدهای دیگر را دارا بود و نیز ضرورت «تحلیل و مقایسه مستمر داده‌ها» ایجاد می‌کرد که داده‌ها در همخوانی با یکدیگر مورد استفاده قرار گیرند در دسته‌بندی و ایجاد مقوله‌ها، ۲ کد از کدهای مذکور کاهش یافت. به این ترتیب در مجموع تعداد ۹۳ کد، دسته‌بندی و مقوله‌های اولیه در مدل شناسایی گردید. با توجه به تحلیل و مقوله‌بندی کدهای استخراج شده، مدل تدوینی اولیه از قوام و اعتبار کافی برخوردار نبود. لذا در ادامه به گردآوری دیدگاهها و تحلیل متن مصاحبه با صاحب‌نظران و مطلعان پرداخته شده است.

سؤال دوم پژوهش: صاحب‌نظران، کارشناسان و هنرآموزان در خصوص توسعه حرفه‌ای هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها چه دیدگاه‌هایی دارند؟

۱) **تحلیل متن مصاحبه با صاحب‌نظران و مطلعان رشته مدیریت آموزشی:** با توجه به بررسی‌های به عمل آمده و امکان مصاحبه، با ۷ نفر از متخصصان رشته مدیریت آموزشی در کل ۵۳ کد استخراج گردید.

۲) **تحلیل متن مصاحبه با کارشناسان آموزش منابع انسانی اداره کل آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی:** با کسب اطلاع از دیدگاه‌ها ۳ نفر از کارشناسان و تحلیل آنها ۲۵ کد حاصل گردید.

۳) **کارشناسان اداره آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش اداره کل آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی:** با انجام مصاحبه با ۲ نفر از آنان نیز ۷ کد استخراج گردید.

۴) **مدیران هنرستان‌های بزرگ شهر ارومیه:** با تحلیل متن مصاحبه ۲ نفر از مدیران، ۵ کد استخراج گردید.

۵) **هنرآموزان سرگروه آموزشی استانی:** برای تکمیل داده‌ها و رسیدن به اشباع داده‌ها، اقدام به کسب دیدگاه‌ها و نظرات هنرآموزان سرگروه آموزشی استانی گردید. در ابتدا با ۲ نفر از سرگروه‌های آموزشی استانی مصاحبه به عمل آمد و در ادامه با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری گلوله برفی، ۹ هنرآموز برای انجام مصاحبه شناسایی و اقدام به مصاحبه با آنان گردید. در تحلیل متن مصاحبه‌های آنان تعداد ۳۹ کد استخراج گردید. در سؤال دوم، در مجموع ۱۲۹ کد شناسایی گردید.

سؤال سوم پژوهش: مدل توسعه حرفه‌ای هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها چه عناصر و ویژگی‌هایی دارد؟

با احتساب ۹۳ کد حاصل از تحلیل اسناد بالادستی و ۱۲۹ کد حاصل از تحلیل دیدگاه‌های متخصصان مدیریت آموزشی، کارشناسان و هنرآموزان در مجموع ۲۲۲ کد ایجاد گردید. در ادامه اقدام به بازبینی چندباره کدها و مقوله‌ها به منظور حذف کدهای تکراری و ادغام کدهای مشابه، گردید. پس از بررسی‌های چندگانه و چندباره، در نهایت ۳۱ کد حذف و ادغام گردیده است و در مجموع ۱۹۱ کد با مقوله‌های مربوط شناسایی گردید و مدل نهایی توسعه حرفه‌ای هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها تدوین گردید.

اولین مؤلفه مدل «فلسفه و چرایی توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی» می‌باشد که خود دارای چهار خرده مؤلفه «ضرورت تسهیل و توسعه حرفه‌ای در اسناد بالادستی»، «ضرورت‌های اقتصادی»، «ضرورت‌های اجتماعی - فرهنگی» و «ایجاد و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها» می‌باشد.

جدول ۱. مقوله فلسفه و چرایی توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
فلسفه و چرایی توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی	ضرورت تسهیل و توسعه حرفه‌ای در اسناد بالادستی	ضرورت تقویت شایستگی‌های اعتقادی، اخلاقی و حرفه‌ای معلمان؛ ضرورت اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی در مدارس؛ ضرورت آموزش شایستگی‌های پایه فنی مورد نیاز کارآفرینی به دانش‌آموزان؛ ارتقاء کیفیت آموزش‌های فنی و مهارتی از طریق توانمندی معلمان؛
	ضرورت‌های اقتصادی	ضرورت کاهش فقر و بهتر کردن زندگی؛ ضرورت کاهش بیکاری و ایجاد فرصت شغلی؛ ضرورت تولید محصولات جدید، متنوع و بیشتر؛ اهمیت و جایگاه تولید ثروت؛ جلوگیری از مصرف‌گرایی و رفاه‌طلبی در جامعه؛ توجه به توصیه‌های دینی در خصوص کار و تلاش؛ ضرورت تغییر نگرش جامعه از موضوع کسب و کار و ثروت در عصر جدید؛
	ضرورت‌های اجتماعی - فرهنگی	کسب مهارت‌های اصلی کارآفرینی؛ کمک به هنرآموزان در ایجاد ظرفیت‌های علمی جدید مبتنی بر کارآفرینی؛ ایجاد و گسترش کارآفرینی در هنرستان‌ها؛

در Document of the fundamental transformation of education (2011)، توصیه‌های مؤکدی در خصوص توسعه حرفه‌ای و ارتقاء شایستگی‌های معلمان به چشم می‌خورد برای نمونه در راهکارها به شایستگی‌های اخلاقی، اعتقادی، انقلابی، حرفه‌ای و تخصصی و نیز ارزشیابی آنها توصیه شده است. هم‌چنین توجه به شرایط اقتصادی جامعه و ضرورت مواجهه علمی با پدیده‌های بیکاری و ایجاد شغل و نیز موضوع تولید ثروت موضوعی است که می‌توان تحقق آنها را از مسیر هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و با توانمندی‌های هنرآموزان پیگیری نمود. تأکید اسناد بالادستی آموزش و پرورش بر آموزش کارآفرینی و اجرای آن در هنرستان‌ها یافته‌ای است که در نتایج پژوهش (Mortazanejad, 2018) در طراحی الگوی مناسب برای اجرای کارآفرینی در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای نیز نشان داده شده است. McCaslin & Parks (2002) نیز اظهار می‌دارند که هنرآموزان با بسیاری از انتظارات و تقاضاها مواجه هستند که مهارت و توانایی کنونی آنان را در قرن بیست و یکم قدیمی جلوه می‌دهد و با توجه به نیازهای اقتصادی و بازار کار، توجه به توسعه حرفه‌ای و افزایش توانمندی‌های آنان یک ضرورت شغلی مهم برای نظام‌های آموزشی تلقی می‌شود. هم‌چنین در راهکارها Document of the

the fundamental transformation of education (2011) به موضوع «تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت آموزی» تأکید شده است. هم چنین توجه به امر توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی موضوعی است که در نگاه بلندمدت هم ضرورت و جایگاه خود را نشان می‌دهد. برای نمونه مشارکت‌کننده (۲) اظهار داشته است: «کارآفرینی نقطه مقابل مصرف‌گرایی در جامعه و هم چنین حرکت در مسیر ناخوشایند اجتماعی رفاه‌طلبی است. رفاه-طلبی با آموزه‌های دینی و اعتقادی ما هم منافات دارد اما اگر ما دنبال کارآفرینی و کسب و کار نیرویم و دانش‌آموزان را به این موضوع سوق ندهیم، گریبان‌گیر ما هم خواهد شد. ... معلم توانمند در آموزش کارآفرینی می‌تواند نگرش و باور مردم را نسبت به کار و تولید تغییر دهد و این امری ضروری و مورد انتظار از نظام آموزشی و به ویژه هنرستان‌هاست.» هم چنین آموزش کارآفرینی به هنرجویان از طریق هنرآموزان به منزله ایجاد یک ظرفیت بالقوه مطرح گردیده است. در همین خصوص مشارکت‌کننده (۱) اظهار داشته است: «اگر چنانچه هنرآموزان نسبت به آموزش کارآفرینی به هنرجویان توانمند باشند و اگر چنانچه بتوانند این کار را هم انجام دهند آنگاه ما می‌توانیم شاهد بروز و ظهور یک ظرفیت علمی جدید در نظام آموزشی مان باشیم. ظرفیتی که از کارآفرینی نشأت گرفته. این امر حتی می‌تواند به توسعه بیشتر کارآفرینی در هنرستان‌ها به عنوان یک موضوع عادی و قابل اجرا تبدیل شود.» طاهری و همکاران (Taheri et al, 2013) نیز در یافته‌های پژوهشی خود نقش توجه به انگیزه‌های درونی و بیرونی را به عنوان شرایط علی در توسعه حرفه‌ای معلمان ذکر نموده‌اند و توجه به ارتقاء ظرفیت‌های درونی معلمان همچون انگیزه را از عوامل اصلی در توسعه حرفه‌ای معلمان برشمرده‌اند.

مقوله دیگر مدل «رویکرد توسعه حرفه‌ای و توانمندسازی» است و نشان از آن دارد که بهره‌گیری از «رویکرد استاندارد در توسعه حرفه‌ای» و «رویکرد مکانیکی در توانمندسازی» می‌تواند برای این مدل مناسب باشد.

جدول ۲. مقوله رویکرد توسعه حرفه‌ای و توانمندسازی

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
رویکرد توسعه حرفه‌ای و توانمندسازی	استاندارد / مکانیکی	بهره‌گیری از رویکردهای متمرکز توسعه حرفه‌ای با توجه به نظام آموزشی متمرکز؛ استفاده از چارچوب‌های به روز و منسجم تدوینی توسعه حرفه‌ای از سوی وزارت؛ سیاست‌گذاری و جهت‌دهی کلان از سطح وزارت تا مدرسه؛ وجود سلسله مراتب مدیریتی از سطح وزارت تا مدارس؛

رویکرد استاندارد در توسعه حرفه‌ای معلمان، به عنوان متمرکزترین رویکرد، می‌تواند به عنوان بهترین گزینه برای ارائه اطلاعات و مهارت‌ها در میان جمع کثیری از معلمان مورد استفاده قرار گیرد. در این الگو می‌توان از روش‌های آموزشی هم چون برگزاری کارگاه‌ها و جلسات آموزشی شیوه «آبشاری ملاک‌گذاری» برای توانمندسازی معلمان استفاده نمود (- Gaible & Burns, 2005). با توجه به این که نظام آموزشی کشور به صورت متمرکز بوده و افراد و منابع با کیفیت در سطح بالای این هرم آموزشی قرار دارند، می‌توان از آن برای توانمندسازی و توسعه حرفه‌ای کارکنان سطوح پایین‌تر استفاده نمود. در این خصوص مشارکت‌کننده (۷) نیز اظهار داشته است: «با توجه به نظام آموزشی متمرکز موجود، رویکرد و رویه‌های متمرکز از بالا به پایین توسعه حرفه‌ای و بهره‌گیری از قالب‌های مبتنی بر تازه‌های علمی که در

پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش و یا سایر مؤسسات علمی وابسته به وزارت آموزش و پرورش تدوین شده است می تواند مفید واقع گردد.»

مؤلفه دیگر مدل «اصول توسعه حرفه‌ای» می باشد. این اصول در دو بخش «اصول عام» و «اصول خاص» مطرح گردیده است. اصول خاص نیز از سه مؤلفه دیگر شامل «اصول مربوط به برنامه ریزی و اجرا»، «اصول مربوط به ارزشیابی» و «اصول مربوط به کار با معلمان» تشکیل شده است.

جدول ۳. مقوله اصول و اصول عام مدل

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
اصول	اصول عام	توجه به نیازها و شرایط جدید و آینده جامعه؛ بومی سازی رویکردهای توسعه حرفه‌ای جهانی؛ آینده‌نگری و توجه به روندهای آتی حوزه‌های آموزشی؛ چندسطحی بودن توسعه حرفه‌ای؛ چندجانبه بودن توسعه حرفه‌ای؛ پیوستگی توسعه حرفه‌ای؛ توجه به الگوی مصرف مبتنی بر معیار اسلامی؛ توجه به نیازهای متنوع جامعه و بازار کار بومی برای تولید کار؛ سرمایه گذاری مادی و مکفی در توسعه حرفه‌ای از سوی عوامل سهیم در تربیت؛ جهت گیری کل نگر و تلفیقی؛ بهره گیری مطلوب از فناوری اطلاعات و ارتباطات؛ نظارت و ارزشیابی توسعه حرفه‌ای؛ نظارت و ارزشیابی مستمر؛

در خصوص مؤلفه اصول، بایستی به این موضوع اشاره نمود که بسیاری از ویژگی‌های این اصول از اسناد بالادستی آموزش و پرورش استخراج گردیده است. در واقع با توجه به ماهیت این اسناد، می توان انتظار داشت که توصیه‌ها و خط-مشی‌های کلی و حتی جزئی در خصوص توسعه حرفه‌ای معلمان، در هر سطح و پایه‌ای را مطرح کرده باشد و انتظار این که اصول مشخصی را برای توسعه حرفه‌ای معلمان به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها تدارک دیده باشند، دور از ذهن است. اما آن چه بدیهی است، توجه به تأکیدات توسعه حرفه‌ای، مد نظر این اسناد در نظام آموزشی کشور است. از این رو، در این مدل نیز قابل تأمل است. برای نمونه در ساحت‌های تربیتی مطرح در *Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran* (2011) به موضوع «توجه به نیازها و شرایط جدید و آینده جامعه؛ بومی سازی رویکردهای جهانی، چندسطحی بودن توسعه حرفه‌ای؛ چندجانبه بودن توسعه حرفه‌ای؛ جهت گیری کل نگر و تلفیقی؛ بهره گیری مطلوب از فناوری اطلاعات و ارتباطات و نظارت و ارزشیابی مستمر...» اشاره صریح شده است. یا در بخش «رهنامه» *Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran* (2011) و در توضیحات مربوط به «زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی» به رعایت مواردی هم چون «سرمایه گذاری مادی و مکفی در توسعه حرفه‌ای از سوی عوامل سهیم در تربیت و نظارت و ارزشیابی توسعه حرفه‌ای...» توصیه شده است (Haj Foroush, 2011).

جدول ۴. مقوله اصول خاص و خرده مقوله‌های آن

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
اصول	اصول ریزی و اجرا	انعطاف‌پذیری در هدف‌ها و روش‌ها؛ توجه به نیازهای فردی هنرآموزان در تحول مشاغل و حرفه‌ها؛ درونی‌سازی ارزش‌های دینی و اخلاقی در زمینه اقتصادی و حرفه‌ای؛ پیوستگی و انسجام در محتوای برنامه‌ها و روش‌ها؛ توجه به تفاوت‌های فردی، علایق و استعداد‌های هنرآموزان در انتخاب محتوا و برنامه‌های توانمندسازی؛ اولویت قراردادن توانمندسازی هنرآموزان کارآفرین مؤفق؛
	اصول خاص	ارزشیابی مبتنی بر کارآمدی و اثربخشی نتایج کار هنرآموزان در سطوح مختلف (محصول، برونداد و پیامد)؛ رتبه‌بندی و ارتقاء هنرآموزان با توجه به سطح و میزان توسعه حرفه‌ای؛
	اصول مربوط به کار با معلمان	رعایت حقوق و تکریم معلمان؛ رعایت مشارکت آزادانه معلمان در فعالیت‌ها؛ حفظ کرامت انسانی معلمان در ارتقاء و توسعه حرفه‌ای؛

هم‌چنین، در ارتباط با اصول خاص مطرح در مدل، در اصول مربوط به برنامه‌ریزی و اجرا توسعه حرفه‌ای معلمان، در ساحت‌های تربیتی مطرح در *Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran* (2011) به اصولی هم‌چون «انعطاف‌پذیری در هدف‌ها و روش‌ها؛ درونی‌سازی ارزش‌های دینی و اخلاقی در زمینه اقتصادی و حرفه‌ای» اشاره شده است. در این خصوص یکی از سرگروه‌های آموزشی (مشارکت‌کننده ۱۴) اظهار داشته است: «هنرآموزان شاخه فنی و حرفه‌ای طیف وسیعی از رشته‌های تحصیلی و تخصص‌ها را در بر می‌گیرد که این امر منتهی به وجود تفاوت‌های فردی در علایق، نیازها، استعداد می‌شود که بایستی در محتوا و مطالبی که به آنان ارائه می‌شود در نظر گرفته شود. (Haj Feroosh, 2011) نیز انطباق آموزش‌های مربوط به توسعه حرفه‌ای معلمان با نیازها و توانایی‌ها و علایق هنرآموزان را ضروری دانسته و اظهار می‌دارد که در این صورت نه تنها هنرآموزان می‌توانند در تدریس مؤفق باشند، بلکه می‌توانند به راحتی کلاس درس خود را هم اداره کنند. هم‌چنین در اصول مربوط به ارزشیابی، در بخش «رهنامه» *Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran* (2011) و در توضیحات مربوط به «زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی به ارزشیابی مبتنی بر کارآمدی و اثربخشی نتایج کار هنرآموزان در سطوح مختلف (محصول، برونداد و پیامد)؛ رتبه‌بندی و ارتقاء هنرآموزان با توجه به سطح و میزان توسعه حرفه‌ای» پرداخته شده است. هم‌چنین در اصول مربوط به کار با معلمان، در ساحت‌های تربیتی مطرح در *Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran* (2011) به موضوعاتی هم‌چون «حفظ کرامت انسانی معلمان در ارتقاء و توسعه حرفه‌ای» اشاره شده است. مقوله دیگر مدل، «هدف‌های توسعه حرفه‌ای هنرآموزان» است که در دو بخش شامل «بهبودی و توانمندسازی هنرآموزان» و «یادگیری اثربخش هنرجویان در حوزه کارآفرینی» می‌باشد.

جدول ۵. مقوله هدف‌های توسعه حرفه‌ای هنرآموزان و خرده مقوله‌های آن

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
هدف‌های توسعه حرفه‌ای هنرآموزان	بهسازی و توانمندسازی هنرآموزان	افزایش احساس کارآمدی در معلمان؛ فراهم نمودن فرصت عمل آزادانه و خلاقانه برای مربیان؛ ارتقاء شایستگی‌های هنرآموزان در آموزش کارآفرینی؛ توانایی بهره‌گیری علمی هنرآموزان از فرصت‌های یادگیری کارآفرینی در هنرستان‌ها؛
	یادگیری اثربخش در حوزه کارآفرینی	بهبود پیشرفت تحصیلی در حوزه کارآفرینی؛ کسب دانش، نگرش و مهارت کارآفرینی در هنرجویان؛ تسهیل امکان کارآفرینی هنرآموزان از دوره متوسطه فنی و حرفه‌ای؛

در خصوص هدف «بهسازی و توانمندسازی هنرآموزان» می‌توان به بخش «رهنامه» Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) و در توضیحات مربوط به «زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی» اشاره نمود که به موضوع «افزایش احساس کارآمدی در معلمان و نیز فراهم نمودن فرصت عمل آزادانه و خلاقانه برای مربیان» به عنوان یک هدف در توسعه حرفه‌ای و ارتقاء شایستگی‌های معلمان اشاره شده است. هم چنین نتایج پژوهش (Asghari et al, 2008) نیز مؤید این امر است که توسعه حرفه‌ای معلمان با خود کارآمدی آنان رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد و بایستی در برنامه‌های توسعه حرفه‌ای به موضوع خود کارآمدی و رضایت شغلی معلمان نیز توجه گردد. یکی از صاحب نظران (مصاحبه‌شونده ۱) نیز اظهار داشته است: «اگر چنان چه قصد ارائه مدلی برای توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی مد نظر است، بایستی در وهله نخست هدف افزایش شایستگی‌هایی را مد نظر قرار دهد که محوریت آن آموزش کارآفرینی از سوی هنرآموزان و با محوریت آنان در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای باشد.» همچنین این مشارکت‌کننده اظهار داشته است: «بایستی این نوع توسعه حرفه‌ای به هنرآموزان فنی و حرفه‌ای فرصت‌هایی را بدهد که در آن بتوانند به صورت علمی از یادگیری کارآفرینی در هنرستان‌ها بهره ببرند، یعنی خودشان نیز کارآفرینی را یاد بگیرند تا این که بتوانند آن را آموزش دهند.» (Jeddi Gargari et al, 2021) نیز در پژوهش خود در خصوص توانایی بهره‌گیری علمی هنرآموزان از فرصت‌های یادگیری کارآفرینی در هنرستان‌ها از طریق تعامل مراکز تولیدی و صنعتی تأکید نموده است. در خصوص هدف «یادگیری اثربخش هنرجویان در حوزه کارآفرینی» مصاحبه‌شونده (۱) اظهار داشته است: «... باید خاطر نشان کرد که چه این مدل توسعه حرفه‌ای باید پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را دنبال کند. اگر چنان چه قصد بر توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی است، در این جا هم بایستی، پیشرفت تحصیلی هنرجویان در حوزه کارآفرینی به عنوان یک هدف دنبال شود. یعنی سهم هنرجو را هم از قبل این توسعه حرفه‌ای مد نظر داشت. یعنی یادگیری و دانش‌افزایی هنرآموزان در دانش، نگرش و مهارت هنرجویان خود را نشان دهد. از این طریق است که می‌توان در نهایت و در بلندمدت به کارآفرینی هنرآموزان امیدوار بود و یک مسیر هموار را برای آن دید.» هم چنین نتایج پژوهش (Nasiri et al, 2022) نیز بر کسب دانش، نگرش و مهارت‌های کارآفرینی و در کل تربیت دانش‌آموزان کارآفرین به عنوان یک هدف مهم مرتبط با پیگیری کارآفرینی در مدارس تأکید دارد.

مطابق با یافته‌های پژوهش، سطوحی از توسعه حرفه‌ای و اقدامات مربوط به هر یک از سطوح استخراج به عنوان مقوله دیگری از مدل به دست آمده است.

جدول ۶. مقوله سطوح و اقدامات تسهیل گر توسعه حرفه‌ای و خرده مقوله سطح وزارتی

مقوله اصلی	خرده مقوله	ویژگی‌های مقوله‌ها
سطوح و اقدامات تسهیل گر توسعه حرفه‌ای	سطح اول (وزارت آموزش و پرورش)	سیاستگذاری، پشتیبانی، نظارت و ارزشیابی از فعالیت‌های ارتقاء صلاحیت‌های حرفه‌ای؛ جهت‌دهی عناصر توسعه حرفه‌ای در راستای رویکرد نظام تربیت رسمی و عمومی؛ ایجاد سازوکارهای لازم برای توسعه شایستگی‌های اخلاقی و حرفه‌ای، پایه و ویژه؛ ضابطه‌گرایی و تبیین دقیق وظایف، کارکردها و سیستم‌های پشتیبان؛ مشارکت سازنده با مراکز علمی و پژوهشی؛ بهره‌گیری از مشارکت مؤسسات، شرکت‌ها و اشخاص حقیقی ارائه‌دهنده خدمات پشتیبانی؛ بهره‌گیری از مشارکت مؤسسات و مراکز پژوهشی و ارزشیابی؛ بهره‌گیری از یافته‌های پژوهشی و فناوری معتبر؛ تسهیل تبادل تجارب و دستاوردهای معلمان در سطح ملی؛ تأمین زیرساخت‌ها، امکانات و سازوکارهای اثربخش در برگزاری دوره‌های مهارتی کارآفرینی؛ تأمین تسهیلات و امکانات و سازوکارهای اثربخش در تقویت انگیزه و مهارت حرفه‌ای برای یادگیری مداوم؛ ترجمه و در اختیار قراردادن تجارب جهانی آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها؛ اختصاص منابع مالی مکفی؛ طراحی سامانه برای معرفی هنرستان‌های کارآفرین موفق به هنرآموزان؛ اعطای امتیازهای ویژه به هنرآموزان موفق در آموزش کارآفرینی؛ طراحی نظام جبران خدمت برای هنرآموزان موفق در آموزش کارآفرینی؛ طراحی سازوکارهای قانونی برای ارتباط هنرستان‌ها با مراکز صنعتی و تولیدی؛ بازبینی آیین‌نامه اجرایی مدارس برای تسهیل فعالیت‌های آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها؛ صدور مجوز برای راه‌اندازی مراکز مشاوره ویژه هنرآموزان و هنرجویان کارآفرین؛ ارائه مشوق‌های فردی برای شرکت در برنامه‌های توسعه حرفه‌ای به جای تهدید؛ تدوین استانداردهای ویژه آموزش کارآفرینی برای هنرآموزان؛

در اسناد بالادستی آموزش و پرورش توصیه‌های مشخص و صریحی در خصوص نقش وزارت آموزش و پرورش در توسعه حرفه‌ای معلمان مطرح گردیده است. برای نمونه در بخش «رهنامه» Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) به مواردی هم چون: «مشارکت سازنده با مراکز علمی و پژوهشی؛ بهره‌گیری از مشارکت مؤسسات، شرکت‌ها و اشخاص حقیقی ارائه‌دهنده خدمات پشتیبانی؛ بهره‌گیری از مشارکت مؤسسات و مراکز پژوهشی و ارزشیابی؛ بهره‌گیری از یافته‌های پژوهشی و فناوری معتبر» اشاره شده است و یا در بخش زیرنظام راهبری و مدیریت تربیتی این رهنامه به موضوع «ضابطه‌گرایی و تبیین دقیق وظایف، کارکردها و سیستم‌های پشتیبان» مطرح گردیده است. هم‌چنین در راهکار ۲-۱۸ Document of the fundamental transformation of education (2011) به موضوع «تأمین زیرساخت‌ها، امکانات و سازوکارهای اثربخش در برگزاری دوره‌های مهارتی کارآفرینی؛ تأمین تسهیلات و امکانات و سازوکارهای اثربخش در تقویت انگیزه و مهارت حرفه‌ای برای یادگیری مداوم»؛ اشاره شده و در «ساحت‌های تربیتی» مطرح در Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) به موضوع «ایجاد سازوکارهای لازم برای توسعه شایستگی‌های اخلاقی و حرفه‌ای» پرداخته شده است.

در این خصوص یکی از صاحب‌نظران (مصاحبه شونده ۳) به نقش اساسی و محوری وزارت آموزش و پرورش به این شکل تأکید کرده است: «وزارت آموزش و پرورش به عنوان اصلی‌ترین مرجع تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در توسعه

حرفه‌ای بایستی عهده‌دار مسئولیت‌ها و نقش آفرینی معنادار در این خصوص باشد. برای وزارت آموزش و پرورش کار آسانی است که برای هنرآموزان موفق در آموزش کارآفرینی امتیازهای ویژه لحاظ کند یا نظامی انگیزشی برای جبران خدمت برای هنرآموزانی که در اجرای آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها موفق هستند طراحی و اجرا کند. حتی با اختیاراتی که دارد می‌تواند برای مشاوره به هنرآموزان و حتی هنرجویان در مورد کارآفرینی مراکز مشاوره‌ای را ایجاد و یا مجوزهایی را برای راه‌اندازی هم‌چنین مراکز فراهم نماید. «همچنین ایشان اظهار داشته است: «... اگر وزارت آموزش و پرورش ساحتی را با عنوان ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای مصوب کرده است، مسیر توانمندسازی هنرآموزان در آموزش کارآفرینی را هم باید خودش آسان و هموار کند.» در جای دیگری از مصاحبه نیز اظهار داشته‌اند «... وجود افراد متخصص و با کیفیت در وزارت آموزش و پرورش ایجاب می‌کند که در آن جا اقدام به گردآوری و ترجمه بهترین آثار و تجارب کشورهای مختلف در حوزه آموزش کارآفرینی به ویژه در هنرستان‌ها شود و این یافته‌ها را به نحوی در اختیار هنرآموزان قرار دهد. این اقدام یک کار مؤثر و لازم است که از وزارت می‌توان انتظار داشت.» هم‌چنین یکی از هنرآموزان (۱۶) نیز اظهار داشته است که: «برای مدت‌های زیادی برگزاری دوره‌های آموزشی همراه با اجبار و سختگیری و به حالت الزامی بوده، وزارت آموزش و پرورش می‌تواند این بار، تهدید و الزام را از دوش معلمان بردارد و بدون تهدید به کم کردن امتیاز و یا عدم ارائه دروس خاص امکان حضور مؤثر هنرآموزان را در این نوع برنامه‌ها راحت‌تر و مناسب‌تر فراهم آورد» در این خصوص (Buczynski & Hansen, 2010) نیز در مطالعه کیفی خود الزام معلمان به انجام فعالیت‌های توسعه حرفه‌ای را به عنوان یکی از موانع برشمرده‌اند. یا مصاحبه شونده (۱۷) نیز که یک هنرآموز است اظهار داشت: «به نظر می‌رسد یکی از اصلی‌ترین انتظارات از وزارت تدوین استانداردهای علمی و مناسب برای هنرآموزانی باشد که می‌خواهند برای هنرآموزان کارآفرینی آموزش دهند. این استانداردها می‌تواند کار آموزش و توانمندسازی هنرآموزان را هم آسان کند.»

دومین سطح «ادارات کل آموزش و پرورش استان‌ها» می‌باشد.

جدول ۷. مقوله سطوح و اقدامات تسهیل‌گر توسعه حرفه‌ای و خرده مقوله سطح ادارات کل

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
سطوح و اقدامات تسهیل‌گر توسعه حرفه‌ای	سطح دوم (ادارات کل آموزش و پرورش)	بهره‌گیری از مشارکت انجمن‌های علمی - حرفه‌ای در ارتقاء صلاحیت‌ها؛ ارتقاء سطح خدمات تربیتی با برگزاری نشست‌های علمی - تربیتی؛ بهره‌گیری از مشارکت مؤسسات ارائه‌کننده خدمات تربیتی جانبی و مکمل؛ بهره‌گیری از مشارکت دانشگاه‌ها و مراکز تربیت مربی برای ارتقاء صلاحیت‌ها؛ استفاده بهینه از دانش و تجربه نخبگان و پیشکسوتان؛ شناسایی و آموزش جامع معلمان خلاق، نوآور و کارآفرین؛ همکاری اداره کل با بازار و محیط‌های کسب و کار برای برنامه‌ریزی آموزش هنرآموزان؛ بهره‌گیری از اساتید خارج از دستگاه آموزش و پرورش؛ تهیه محتوای بومی و محلی آموزشی برای توسعه حرفه‌ای؛

سطح مدیریت آموزش و پرورش به عنوان دومین سطح از سلسله مراتب هرم مدیریتی نظام آموزشی کشور با توجه به امکانات و اختیارات این سطح از مدیریت، انتظاراتی نیز در خصوص توسعه حرفه‌ای هنرآموزان مطرح است. مطابق با توصیه‌های بخش «رهنامه» Theoretical foundations of official and general education of the Islamic

Republic of Iran (2011)، انجمن‌های علمی - حرفه‌ای معلمان ظرفیت عظیمی در توانمندسازی و توسعه حرفه‌ای معلمان معرفی شده است که با توجه به این که راهبری این انجمن‌ها در سطح ادارات کل آموزش و پرورش می‌باشد، ترغیب و تشویق مؤسسان این انجمن‌ها برای توسعه حرفه‌ای هنرآموزان می‌تواند گام مؤثر و جدی در این خصوص باشد. هم‌چنین با فعالیت‌های ادارات تکنولوژی و گروه‌های آموزشی و گروه تحقیق و پژوهش ادارات کل می‌توان نسبت به برگزاری نشست‌های علمی - تربیتی، همکاری با دانشگاه‌های استان و حتی بهره‌گیری از دانش و تجربه پیشکسوتان اقدام به آموزش و دانش‌افزایی معلمان نمود. هم‌چنین در راهکار ۴-۱۸ Document of the fundamental transformation of education (2011) به صورت صریح به موضوع «استفاده بهینه از دانش و تجربه نخبگان و پیشکسوتان» اشاره شده است. در این خصوص یکی از کارشناسان (مصاحبه شونده ۱۱) اداره آموزش‌های فنی و حرفه‌ای اداره کل اظهار داشته است: «اداره کل آموزش و پرورش امکانات قانونی مناسبی را دارد تا از طریق تدوین تفاهم‌نامه‌های مناسب با محیط‌های کسب و کار واقعی و بازار استان، ظرفیت‌های مناسبی را برای آموزش هنرآموزان فراهم کند و با برنامه‌ریزی عملی به آن اقدام نماید.» هم‌چنین مشارکت‌کننده (۱۶) نیز که یک هنرآموز است بیان داشته است: «برای اداره کل دعوت از اساتید دانشگاهی و مؤسسات بازرگانی و تجاری کار آسانی است که در صورت عمل به آن هنرآموزان می‌توانند با علم جدید و تجربه عملی آنان بیشتر آشنا شوند.» هم‌چنین یکی از هنرآموزان (مشارکت‌کننده ۱۷) اظهار داشته است: «اداره کل آموزش و پرورش می‌تواند با تهیه محتوایی که مناسب با موقعیت بومی و محلی استان است، برنامه‌های مناسبی را برای توسعه حرفه‌ای هنرآموزان برای آموزش کارآفرینی ایجاد کند. برای مثال استان آذربایجان غربی، قطب تولید عسل، لبنیات، سیب هست. همه اینها می‌تواند در تدوین محتوای برنامه‌های عملی توسعه حرفه‌ای مد نظر اداره کل قرار گیرد.» سومین سطح «مدیریت نواحی و مناطق» می‌باشد.

جدول ۸. مقوله سطوح و اقدامات تسهیل‌گر توسعه حرفه‌ای و خرده مقوله سطح مدیریت نواحی

مقوله اصلی	خرده مقوله	ویژگی‌های مقوله‌ها
سطوح و اقدامات تسهیل‌گر توسعه حرفه‌ای	سطح سوم (مدیریت نواحی و مناطق)	مخاطب محوری و جلب رضایت هنرآموزان در آموزش؛ تأکید بر بکارگیری هوشمندانه فناوری‌های نوین در آموزش هنرآموزان؛ ایجاد فرصت‌های بازآموزی مستمر علمی و پژوهشی؛ تسهیل تبادل تجارب و دستاوردهای معلمان در سطح محلی؛ آموزش مستمر مدیران هنرستان‌های کارآفرین؛ ایجاد فرصت‌های بازدید هنرآموزان از مراکز آموزش و پژوهش در حوزه کارآفرینی؛ انتخاب و انتصاب مدیران با صلاحیت‌های کافی برای هنرستان‌های کارآفرین؛ در اختیار قرار دادن منابع علمی کارآفرینی به مدارس؛

در اسناد بالادستی فعالیت‌هایی ذکر شده است که قابلیت اجرا در سطح مدیریت آموزش و پرورش نواحی و مناطق به عنوان سومین سطح از هرم سلسله مراتبی نظام آموزشی را دارد. برای نمونه در بخش رهنامه و در موضوع «زیرنظام راهبری و مدیریت تربیتی»، Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011)، به موضوعاتی چون توجه به «مخاطب‌محوری و جلب رضایت معلمان در برنامه‌های توانمندسازی و استفاده هوشمندانه از فناوری‌های نوین در آموزش و بهسازی» تأکید شده است. هم‌چنین مشارکت‌کننده (۴) اظهار داشته است: «یکی از ملزومات برای توسعه حرفه‌ای هنرآموزان، آموزش مداوم مدیران هنرستان‌هاست. به ویژه

هنرستان‌هایی که در آنها موضوع کارآفرینی گرم است. مدیریت نواحی آموزشی می‌تواند با آموزش مدیران هنرستان‌ها، امکان توسعه حرفه‌ای هنرآموزان و کاربست دانش‌ها و مهارت‌های آنان در کارآفرینی و آموزش آن به هنرجویان را تسهیل کند... حتی با توجه به موضوع انتخاب و انتصاب اصلح‌ترین افراد برای مدیریت هنرستان‌ها می‌تواند امر آموزش کارآفرینی را برای هنرآموزان امکان‌پذیر کند.» هم چنین ایشان در جای دیگری اظهار داشته است: «مدیران نواحی آموزشی می‌توانند با انجام هماهنگی‌های لازم، امکان بازدید هنرآموزان را از مراکز آموزش کارآفرینی و حتی مراکز پژوهشی را برای هنرآموزان فراهم کنند. این بازدیدها می‌تواند به شکل‌های مختلف باشد. بر اساس رشته هنرآموزان می‌تواند یک شکل از این باشد.» در این خصوص (Jalaifar, 2012) نیز در پژوهش خود نشان داده است که بین عوامل سازمانی و عوامل مدیریتی با توانمندسازی معلمان رابطه وجود دارد.

چهارمین سطح «سطح مدرسه و نقش مدیران» می‌باشد.

جدول ۹. مقوله سطوح و اقدامات تسهیل‌گر توسعه حرفه‌ای و خرده مقوله سطح مدرسه

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
سطوح و اقدامات تسهیل‌گر توسعه حرفه‌ای	سطح چهارم (مدرسه / مدیر)	بهره‌گیری از سبک‌های مدیریت مشارکتی، حمایتی، تفویضی؛ بهبود و ارتقاء فرهنگ مدرسه؛ تناسب فرصت‌های یادگیری با استعدادها و توانمندی‌های فردی و نوع مسئولیت حرفه‌ای؛ آشنایی مدیر با مؤلفه‌های آموزش کارآفرینی؛ نگرش مثبت و باز نسبت به آموزش و یادگیری کارآفرینی؛ مهارت همسو کردن نگرش خانواده‌ها و هنرجویان با هنرآموزان کارآفرین؛

در «زیرنظام راهبری و مدیریت تربیتی» بخش رهنامه Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) به مواردی هم چون «تشویق مدیران مدارس به بهره‌گیری از سبک‌های مدیریتی مشارکتی و تغییر و ارتقای فرهنگ مدرسه به منظور اثربخشی مدارس» توصیه شده و همچنین در «زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی» رهنامه نیز به موضوع «تناسب فرصت‌های یادگیری با استعدادها و توانمندی‌های فردی و نوع مسئولیت حرفه‌ای» اشاره شده است. همچنین یکی از صاحب‌نظران (۱) اظهار داشته است: «مدیر هنرستان نیز باید در فرایند توسعه حرفه‌ای معلمان نقش همراه و تسهیل‌گر داشته باشد. این نقش در ابتدا می‌تواند به این صورت باشد که خود مدیر با موضوع کارآفرینی آشنا باشد. در این صورت است که می‌تواند با فعالیت‌های هنرآموز همراهی داشته باشد. برای این همراهی نیاز است با نگاهی مثبت و سازنده به آموزش و یادگیری اثربخش کارآفرینی در هنرجویان هم توجه کرد.» هم چنین در جای دیگری اشاره نموده است: «آموزش کارآفرینی به هنرجویان می‌تواند مقاومت و یا نگاه متفاوت والدین هنرجویان را هم به همراه داشته باشد. اینجا نکته‌ای است که حضور پررنگ مدیر لازم می‌شود. باید از طریق سازوکارهای مختلف نگرش والدین و هنرجویان را با مقاصد آموزش کارآفرینی که هنرآموزان دنبال می‌کنند همراستا کند. این همراستایی امیدواری و دلگرمی را به هنرآموزان می‌دهد که در مسیر آموزش کارآفرینی تلاش کند، یاد بگیرد و آموزش دهد.» در این خصوص نتایج پژوهش (Moradi, 2016) نیز به رابطه توانمندی و تسهیل‌گری مدیران مدارس اشاره داشته است. هم چنین (Saadati Deram, 2013) نیز به این نتیجه رسیده است که هر چه مدیران مدارس ارتباطات و تعامل بیشتری با معلمان داشته باشند قادر خواهند بود توانمندی معلمان خود را در مدارس افزایش دهند. نتایج پژوهش

(Haj Aghayi & Khalkhali, 2019) و نیز (Nasiri et al, 2022) مؤید آن است که نقش مدیر در مدرسه در جهت‌دهی معلمان به سمت توسعه کارآفرینی نقش اساسی دارد. مقوله دیگر مدل «نقش هنرآموزان در توسعه حرفه‌ای» است. برای این که توسعه حرفه‌ای در هنرآموزان تحقق یابد بایستی هنرآموزان نیز ویژگی‌هایی را داشته باشند تا تحقق این امر را امکانپذیر کند.

جدول ۱۰. مقوله نقش هنرآموزان

مقوله‌های اصلی	ویژگی‌های مقوله‌ها
نقش هنرآموزان	تعامل با افراد با سطوح بالا و متفاوت از شایستگی در آموزش کارآفرینی؛ درک و اصلاح مداوم موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی؛ حضور مستمر در فرصت‌های متنوع توسعه حرفه‌ای در سطوح مختلف؛ ارزشگذاری به روحیه کارآفرینی؛ ارزشگذاری به کسب شایستگی‌های عام حرفه‌ای، مهارتی و هنری زمینه‌ساز کار مولد؛ شرکت در برنامه‌های آموزش ضمن خدمت مصوب؛ همکاری با مدیر و معاون فنی، سرپرست بخش و یا کارگاه در آموزش دروس؛ خوش‌بینی و اشتیاق به یادگیری و آموزش کارآفرینی؛ تعهد در قبال ارتقاء مستمر صلاحیت‌های حرفه‌ای؛ تعهد به رعایت اخلاق حرفه‌ای در آموزش کارآفرینی به هنرجویان؛ داشتن روحیه ریسک‌پذیری و القای آن به هنرجویان؛ خودکارآمدی و اعتماد به نفس کافی؛

در «زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی» بخش رهنامه Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) به ویژگی‌هایی کلی معلمان اشاره شده است از جمله «درک و اصلاح مداوم موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی» و یا در «بیانیه ارزش‌های transformation of education (2011) به ارزشگذاری به روحیه کارآفرینی؛ ارزش‌گذاری به کسب شایستگی‌های عام حرفه‌ای، مهارتی و هنری زمینه‌ساز کار مولد» اشاره شده است. همچنین از مشارکت‌کننده در پژوهش نیز به نقش هنرآموزان اشاره نمودند. برای نمونه یکی صاحب‌نظران (مصاحبه‌شونده ۵) اظهار داشته است: «هنرآموزی که می‌خواهد هنرجویان را در این مسیر هدایت کند، خودش باید این روحیه پیشرفت و رقابت داشته باشد. البته در عین حال خوش‌بین به نتایج باشد و صد البته شوق و علاقه به یادگرفتن کارآفرینی و آموزش آن به هنرجویان را هم داشته باشد». همچنین کارشناس آموزش‌های فنی و حرفه‌ای اداره کل (مصاحبه‌شونده ۱۱) نیز اظهار داشته است: «اگر بخواهیم هنرآموزان توانمندی‌های لازم برای آموزش کارآفرینی را کسب کنند و از این طریق به هنرجویان آموزش‌های بیشتری را در قالب کارآفرینی ارائه کنند باید که صبر و حوصله بیشتری داشته باشند. مسئولیت این کار همراه با وظایف شغلی دیگر، مسئولیت‌پذیری بیشتری را از هنرآموز می‌طلبد». هم چنین هنرآموز دیگر (مصاحبه‌شونده ۱۴) اظهار داشته است: «هر گونه کسب صلاحیت حرفه‌ای در فرایندها و برنامه‌های توسعه حرفه‌ای، معلم را از رعایت ملاحظات اخلاقی به دور نمی‌گذارد. هنرآموزانی هم که در مسیر توانمندشدن برای آموزش کارآفرینی به هنرجویان هستند بایستی متعهد به رعایت اخلاق حرفه‌ای یک معلم در این مسیر هم باشند». و یا هنرآموز دیگر (مصاحبه‌شونده ۱۸) اظهار می‌دارد که: «یک هنرآموزی که برای آموزش کارآفرینی توانمند می‌شود باید که روحیه ریسک‌پذیری داشته باشد. این‌ها چیز آموختنی نیستند و به نظر بیشتر یک پدیده و ویژگی درونی فردی هستند. گذشته از این که باید این روحیه را داشته باشند، بلکه آن را هم به هنرجویان القا کنند». در همین راستا (Faghihi et al, 2020) نیز در پژوهش خود با عنوان ارائه مدل ارتقاء

شایستگی‌های کارآفرینی، به مؤلفه‌هایی هم چون نگرش خلاقانه، روحیه خلاق، متعهد بودن و دارای پشتکار بودن، قدرت ریسک‌پذیری، مؤفقیت‌طلبی در موقعیت‌های رقابتی، شناسایی و بهره‌گیری از فرصت‌ها اشاره نموده است. مؤلفه دیگر مدل، صلاحیت‌های مورد نیاز هنرآموزان در سه بُعد دانشی، نگرشی و مهارتی است.

جدول ۱۱. مقوله صلاحیت‌های مورد نیاز هنرآموزان و خرده مقوله‌های آن

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
صلاحیت‌های مورد نیاز هنرآموزان	دانش	آگاهی از ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان در یادگیری کارآفرینی؛ آشنایی با مباحث علمی کارآفرینی؛ آشنایی با تخیل، خلاقیت و نوآوری؛ آگاهی از کسب و کار و بازار اشتغال؛ آشنایی با مهارت‌های ارتباطی، پویایی‌های گروهی و کار مشارکتی؛ آشنایی با فناوری‌های مربوط به حوزه آموزش کارآفرینی؛ آشنایی با روش‌های آموزش کارآفرینی؛ آشنایی با نحوه تدوین و طراحی پیشنهاد کارآفرینانه؛ آشنایی با خرید و فروش‌های اینترنتی؛ آگاهی از دانش اجتماعی و فرهنگی بومی و محلی؛ آگاهی از دانش مدیریت؛ آشنایی با منابع و پایگاه‌های علمی آموزش کارآفرینی؛ آشنایی و آگاهی از شرایط محیط زندگی، ویژگی‌ها و تفاوت‌های فردی هنرجویان؛
	نگرشی	اعتماد به نفس و خودباوری؛ نگرش مثبت نسبت به ریسک و خطرپذیری حساب شده؛ توفیق‌طلبی؛ مثبت‌اندیشی؛ نگرش مثبت به توانایی‌های هنرجویان برای مؤفقیت در آموزش کارآفرینی؛ احترام به ارزش‌های خانوادگی هنرجویان در آموزش کارآفرینی؛
	مهارت	مهارت انطباق برنامه‌های درسی کارآفرینی با سطح کلاس؛ مهارت الگوسازی کارآفرینان موفق برای هنرجویان؛ توانایی هدایتگری و رهبری و تأثیرگذاری بر هنرجویان؛ مهارت تیم‌سازی و کارگروهی؛ توانایی تصمیم‌گیری؛ مهارت تجزیه و تحلیل بازار کار؛ مهارت‌های برنامه‌ریزی و مدیریت مالی؛ مهارت بازاریابی؛ مهارت مدیریت زمان؛ مهارت حل مسئله؛ توانایی ایجاد انگیزه در هنرجویان برای کارآفرینی؛ مهارت برقراری ارتباط و تعاملات سازنده با کارآفرینان حوزه صنعت؛ مهارت در اجرای روش‌های تدریس فعال و پروژه محور؛ توانایی بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات؛ توانایی شبکه‌سازی با افراد متخصص کارآفرین و صنعتگر؛ مهارت طراحی پروژه؛ توانایی تجزیه و تحلیل استعدادها و هنرجویان؛

در National curriculum (2011) و در بخش «معلم در رویکرد و جهت‌گیری کلی» به موضوع «آگاهی معلم از ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان و آشنایی با مباحث علمی» در آموزش اشاره صریح شده است. با این حساب می‌توان گفت که در توسعه حرفه‌ای هنرآموزان نیز آگاهی از ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان در یادگیری کارآفرینی و آشنایی با مباحث علمی در حوزه کارآفرینی بدهی به نظر می‌رسد. همچنین در «هدف‌های دوره تحصیلی متوسطه دوم در ساحت تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای» به صراحت به موضوع آشنایی دانش‌آموزان با تخیل، خلاقیت و نوآوری به عنوان یک هدف آموزشی تأکید شده است. از آن جایی که یک بخش اصلی در آموزش و یادگیری کارآفرینی، موضوع تخیل، خلاقیت و نوآوری است، لذا لازم است هنرآموزان نیز در مسیر توسعه حرفه‌ای به این مباحث آگاهی داشته و تسلط یابند.

در این خصوص مشارکت کننده (۱) اظهار داشته است: «برای هنرآموزی که می‌خواهد به آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها اقدام کند اطلاع از مواردی ضروری است. برای مثال اطلاع از بازار کار و اشتغال جوانان، آشنایی با طرز فکر خلاق و انعطاف‌پذیر و پرورش آن در یک هنرجو، حتی نحوه برقراری ارتباط و روان‌شناسی ارتباط و نحوه تشکیل و کار با گروه‌ها،... همچنین با توجه به نفوذ و کارکرد فناوری اطلاعات در آموزش و یادگیری بایستی که هنرآموزان به مباحث فناوری در حوزه‌های مختلف آموزش و حتی نرم افزارهای مورد استفاده در محیط‌های آموزشی آگاهی داشته باشد.»

در رابطه با این یافته می‌توان به نتایج پژوهش (Jamali et al, 2013) نیز اشاره نمود که نتیجه گرفته است فناوری اطلاعات بر بهبود کیفیت عملکرد دبیران و توانمندسازی شغلی آنها تأثیر مثبت دارد. همچنین (Jeddi Gargari et al, 2021) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بی‌ثباتی در بازار کار از عوامل آسیب‌زای آموزش کارآفرینی است و توجه به آن را در برنامه‌های آموزش کارآفرینی ضروری است. هم چنین این مشارکت کننده در بخش دیگری از نظرات خود به سایر دانش‌های مورد نیاز هنرآموزان نیز اشاره نموده است: «یک هنرآموز بایستی از روش‌های ویژه آموزش کارآفرینی نیز اطلاع داشته باشد؛ بالطبع که این روش‌ها در حوزه کارآفرینی چیزی متفاوت از روش‌های معمول تدریس در هنرستان‌هاست. ... یک دانش دیگر می‌تواند طراحی و تدوین یک طرح کارآفرینانه به شکل یک پروپوزال به صورت مکتوب باشد. آن چه به ذهن می‌آید بایستی بر روی کاغذ نیز دیده شود. این یک دانش خاص است که هنرآموز باید بتواند یک چارچوب فکری را به یک پروپوزال مکتوب تبدیل کند.»

مصاحبه‌شونده دیگری (۱۸) نیز در خصوص آگاهی هنرآموزان از دانش مدیریت، اظهار داشته است: «کارآفرینی بدون اعمال فرایندهای مدیریتی در عمل نمی‌تواند تحقق یابد. آموزش دهنده آن نیز باید با مباحث مدیریت و جزئیات آن هم چون برنامه‌ریزی و هماهنگی و غیره آشنا باشد» مصاحبه‌شونده دیگری (۲۰) نیز به دانش‌های مربوط به جنبه گردآوری داده‌های علمی در حوزه کارآفرینی اشاره نموده است. در این خصوص وی اظهار داشته است: «هنرآموزانی که در این جهت در مسیر توانمندشدن هستند، بایستی با منابع علمی و پایگاه‌ها و نشریات علمی که این نوع یافته‌ها را عرضه می‌کنند آشنا باشند. در این صورت است که می‌تواند مثال‌های مستندی در کلاس درس ارائه دهد.» در این رابطه (Juza, 2016) نیز در پژوهش خود به تأثیرگذاری مؤلفه‌های مدیریت دانش (اکتساب و خلق دانش، سازماندهی دانش، تبادل و اشتراک دانش و کاربرد دانش) بر توسعه حرفه‌ای معلمان اشاره داشته است. مصاحبه‌شونده دیگری (۲۴) نیز به جنبه دیگری اشاره داشته است: «اغلب دانش آموزانی که در مدارس فنی و حرفه‌ای تحصیل می‌کنند، از خانواده‌های طبقه متوسط و حتی متوسط به پایین جامعه می‌باشند. شرایط اجتماعی حاکم بر زندگی آنها در آینده تحصیلی و صد البته آینده شغلی آنها بسیار تأثیرگذار است. گذشته از این، در بین هنرجویان هم تفاوت‌های فردی حاکم است. افرادی که می‌خواهند هنرآموزان در آموزش کارآفرینی به هنرجویان مؤفق باشند باید این اطلاعات را کسب کنند تا بتوانند با هنرجویان ارتباط آموزشی مناسبی را در ارائه محتوا برقرار کنند.»

بُعد دیگر از صلاحیت‌های حرفه‌ای مورد نیاز هنرآموزان بُعد نگرشی است. مصاحبه‌شونده (۱) اظهار داشته است: «توجه به اعتماد به نفس هنرآموزان و رسیدن به این باور که «من می‌توانم» فرایندی است که باید با هنرآموزان کار شود. اگر آنان این موضوع را یادگیرند می‌توانند با اعتماد به نفسی که کسب کرده‌اند، در آموزش کارآفرینی به دانش آموزان هم

به تسری این عقیده اقدام کنند... در این صورت است که انگیزه پیشرفت و موفقیت در هنرآموز و هنرجو ارتقا می‌یابد... هم چنین یکی از هنرآموزان مصاحبه شونده (۲۲) به ویژگی دیگری اشاره داشته است: «درست است که محتوای کتاب‌ها یکی است، اما یک هنرآموز باید ضمن آگاهی از ارزش‌های خانوادگی هنرجویان که می‌تواند به شکل‌های مختلفی هم چون پیشه خانوادگی، اعتقادات مذهبی و امثالهم جلوه کند، احترام بگذارد. اگر این ویژگی را نداشته باشد نمی‌تواند در عمل هم‌افزایی کند، یعنی والدین و هنرجویان با آموزش‌های او همراه نمی‌شوند. پس لازم است هنرآموز همچنین نگرشی را داشته و توسعه دهد.»

بعد دیگر از صلاحیت‌های حرفه‌ای مورد نیاز هنرآموزان بعد مهارتی است. در National curriculum (2011) و در بخش معلم در رویکرد و جهت‌گیری کلی، به موضوع نقش الگویی معلم و مهارت معلم در الگوسازی افراد موفق برای دانش‌آموزان و نیز بر موضوع انطباق برنامه‌های درسی با سطح کلاس تأکید شده است. در خصوص مشارکت‌کننده (۱) اظهار داشته است: «برای یک هنرآموز کسب توانایی و مهارت در تشکیل گروه‌های مختلف از هنرجویان و راهبری آنان در کار جمعی ضروری است. باید بتواند در این مورد تمرین کند و آن را با هنرجویان اجرا کند. کارآفرینی در خیلی از موارد نیاز به شبکه‌سازی و بهره‌گیری از توان افراد مختلف است. این موضوع باید در مدرسه در یک سطح پایین‌تر و شبیه‌سازی شده توسط هنرآموز پیاده شود. حتی در این جاست که باید هنرآموز تمرین کسب مهارت تصمیم‌گیری را داشته باشد.» کسب مهارت در فرایند تصمیم‌گیری موضوعی است که در یافته‌های پژوهش (Soleimani, 2013) نیز که به بررسی رابطه بین عوامل مؤثر بر توانمندسازی معلمان پرداخته بود مورد تأیید قرار گرفته است.

هم چنین یکی از کارشناسان اداره آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش (۱۱) اظهار داشته است: «یک جنبه مهم ورود به مبحث کارآفرینی، مهارت نگاه انتقادی به بازار کار است. منظور از نگاه انتقادی توانایی تجزیه و تحلیل بازار است. یعنی الان بازار چه چیزی می‌خواهد. مهارت دیگر می‌تواند مربوط به موضوعات مدیریتی هم چون برنامه‌ریزی و به ویژه مدیریت مالی باشد. حتی آشنایی و توانایی بازاریابی هم می‌تواند باشد. با توجه به این که شکل‌های متفاوتی از آن را داریم برای مثال بازاریابی اینترنتی. در واقع وقتی که از کارآفرینی صحبت می‌کنیم می‌خواهیم در آینده کسب و کار هم داشته باشیم پس بایستی به همانند یک مدیر توانمند باشیم.»

هم چنین یکی از مدیران با سابقه هنرستان‌ها (مصاحبه شونده ۱۳) به موضوع مهارت مدیریت زمان اشاره نموده است و اظهار داشته است: «زمان چیزی فرار است و هر لحظه در گذر، در طول تحصیل هم زمان‌های آموزشی بسیار محدود است. هنرآموزی که می‌خواهد برای آموزش کارآفرینی توانمند بشود باید این را در نظر بگیرد که چقدر وقت و زمان در اختیار دارد. با احتساب این به طراحی یک فعالیت و یا پروژه برای آموزش کارآفرینی اقدام کند و آن را در این بازه زمانی مدیریت و راهبری کند.» (Taheri et al, 2013) نیز در پژوهش خود از «زمان» به عنوان یک متغیر زمینه‌ای در توسعه حرفه‌ای معلمان اشاره نموده است. مصاحبه‌شونده (۱۴) نیز اظهار داشته است: «پیدا کردن موضوع برای کارآفرینی، نحوه آموزش آن و سایر موارد را اگر یک نگاه سیستمی و کلی ببینیم، یک نوع مسئله و حل مسئله را نشان می‌دهد. در این جا هم هنرآموز بایستی به مهارت حل مسئله مجهز باشد.» یا مصاحبه‌شونده (۱۷) اظهار داشته است: «برای توانمند نمودن هنرآموزان بایستی آموزش روش‌های تدریس فعال در اولویت قرار گیرد و به نظر روش پروژه بیشتر از همه کاربرد داشته باشد.» مصاحبه‌شونده (۱۴) نیز اظهار داشته است: «یک بخش مهم از توانمندی مورد نیاز هنرآموز می‌تواند

توجه و تعمق در هنرجویان باشد. این که آنها چگونه برانگیخته می‌شوند و چگونه می‌توان انگیزه آنان را در مسیر کارآفرینی افزایش داد. ...» مصاحبه شونده (۲۴) نیز اظهار داشته است: «از همه نمی‌توان یک کار مشخص را انتظار داشت. اگر توانایی انطباق موضوعات را با استعدادهای شناخته شده هنرجویان داشته باشیم می‌توانیم به موفقیت فکر کنیم.»

مقوله دیگر مدل پیشنهادی «فرایندهای توسعه حرفه‌ای» است. این مقوله از مؤلفه‌ها «انواع برنامه‌ها»، «روش‌های آموزش برای توسعه حرفه‌ای» و «ارزشیابی» که خود از دو زیر مؤلفه «انواع ارزشیابی» و «روش‌های ارزشیابی» تشکیل شده است.

جدول ۱۲. مقوله فرایندهای توسعه حرفه‌ای و خرده مقوله‌های آن

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
فرایندهای توسعه حرفه‌ای	انواع برنامه‌ها	برنامه‌های مبتنی بر کسب تجربه عملی؛ برنامه‌های مطالعه موردی در موقعیت‌های پیچیده واقعی؛ برنامه ریزی کوتاه و بلندمدت توسعه حرفه‌ای؛ تنظیم برنامه‌های توسعه حرفه‌ای با انجام فعالیت‌های پژوهشی؛
	روش‌های آموزش برای توسعه حرفه‌ای	ایجاد فرصت‌هایی برای کسب و اشتراک تجربیات جدید در سطح مدرسه، محلی، ملی و بین‌المللی؛ برگزاری جشنواره‌های الگوهای تدریس برتر؛ یادگیری مطالب علمی به شیوه خودآموزی و یادگیری خودراهبر؛ بهره‌گیری از روش‌های آموزش الکترونیکی؛ برگزاری نشست‌های علمی و حرفه‌ای در حوزه آموزش کارآفرینی؛ استفاده از روش مربیگری و منتورینگ؛ برگزاری آموزش‌های ضمن خدمت کوتاه مدت موردی؛ آموزش از طریق تهیه پروشورها و فلوچارت‌های راهنما؛ آموزش‌های حضوری توسط کارآفرینان موفق؛ برگزاری دوره‌های آموزشی سالانه و دوسالانه توانمندسازی؛ معرفی و آشناسازی هنرآموزان با کارآفرینان موفق صنعتی در بازار؛ بازدیدهای علمی از کارگاه‌ها و کارخانجات موفق؛ برگزاری دوره‌های تخصصی آموزش کارآفرینی؛ برگزاری کارگاه‌های آموزشی؛ برگزاری وبینارهای آموزشی منطقه‌ای؛ حضور در نمایشگاه‌های صنعتی و فناوریانه؛
	ارزشیابی	ارزشیابی عملکرد پایان آموزش؛ ارزشیابی مستمر و دوره‌ای؛ استفاده از ارزیابی‌های متنی بر فناوری اطلاعات؛
	روش	استفاده از روش خودارزیابی؛ استفاده از آزمون‌های عملکردی؛

در بخش زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی قسمت «رهنامه» Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) به وضوح در خصوص توانمندسازی معلمان بر اجرای برنامه‌های «مبتنی بر کسب تجربه عملی؛ مطالعه موردی در موقعیت‌های پیچیده واقعی؛ برنامه‌ریزی کوتاه مدت و بلندمدت توسعه حرفه‌ای؛ تنظیم برنامه‌های توسعه حرفه‌ای با انجام فعالیت‌های پژوهشی» تأکید شده است. همچنین در بخش زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی قسمت «رهنامه» Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) به روش‌هایی هم چون «ایجاد فرصت‌هایی برای کسب و

اشتراک تجربیات جدید در سطح مدرسه، محلی، ملی و بین‌المللی؛ برگزاری جشنواره‌های الگوهای تدریس برتر؛ یادگیری مطالب علمی به شیوه خودآموزی و یادگیری خودراهبر» تأکید شده است.

یک از کارشناسان آموزش منابع انسانی اداره کل (مصاحبه شونده ۸) اظهار داشته است: «ما در آموزش و پرورش و در سامانه‌های آموزشی معلمان بخش یا شیوه خاصی برای توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی نداریم. اما بر حسب تجربه برگزاری یک سری نشست‌های علمی در این خصوص و یا استفاده از روش مربیگری می‌تواند مفید باشد. همچنین می‌توان نسبت به برگزاری یک سری دوره‌های آموزش ضمن خدمت کوتاه مدت مختص بخش‌هایی از آموزش کارآفرینی هم اقدام نمود.» استفاده از روش مربیگری برای توانمندسازی در پژوهش (Deveci & Seikkula, 2018) نیز تأکید شده است. هم چنین مصاحبه‌شونده (۹) نیز که یکی دیگر از کارشناسان آموزش منابع انسانی است اظهار داشته است: «مواردی را در گذشته داشتیم که آموزش‌های خاصی را در قالب بروشورها و یا فلوجارت‌هایی که گام به گام مواردی را توضیح می‌داد را تهیه و به مدارس ارسال می‌کردیم. به نظرم در این مورد هم می‌توان از این روش به عنوان یک شیوه آموزش هنرآموزان استفاده کرد.» و نیز یکی از مدیران هنرستان (۱۳) اظهار داشته است: «بهترین شیوه آموزش، آموزش چهره به چهره با مدرس می‌تواند باشد...» هم چنین مدیر دیگر (۱۴) اظهار داشته است: «در سال‌های گذشته یک شیوه آموزش برای هنرآموزان، برگزاری دوره‌های آموزشی در حوزه یک موضوع با استفاده از اساتید مسلط در ظرف یکی دو روز به صورت سالانه بود البته در مواقعی هم هر دو سال هم برگزار می‌شد...» همچنین، برخی از هنرآموزان نیز پیشنهادهایی را در خصوص روش‌های آموزش ارائه دادند. برای نمونه مصاحبه‌شونده شماره (۱۴) اظهار داشته است: «اگر امکانات اجازه دهد می‌توان طی برنامه‌هایی هنرآموزان را با کارآفرینانی که در حوزه‌های مختلف به ویژه در صنعت موفق و سرآمد هستند، آشنا نمود.» در همین خصوص، مصاحبه‌شونده دیگر (۱۵) هم اظهار داشته است: «برای این منظور هم می‌توان برای هنرآموزان بازدیدهای علمی از کارخانجات و محل‌های صنعتی که موفقیت‌هایی در حوزه کارآفرینی دارند تدارک دید...» در مطالعه (Yadollahi Farsi & Mir Arab Razi, 2009) روش آموزشی مصاحبه و ملاقات با کارآفرینان از جمله بهترین روش‌های آموزش کارآفرینی محسوب گردیده است. هم چنین مصاحبه‌شونده شماره (۱۹) اظهار داشته است: «یک شیوه مناسب و زود بازده می‌تواند برگزاری کارگاه آموزشی باشد یا وینارهای خاص و در محدوده‌هایی خاص را می‌توان برگزار نمود. همچنین سالانه نمایشگاه‌های صنعتی و فناوری بسیاری برگزار می‌شود. می‌توان با تأمین امکانات و هماهنگی‌های لازم برای حضور هنرآموزان فراهم نمود.» برگزاری کارگاه آموزشی برای هنرآموزان، یافته‌ای است که در نتایج پژوهش (Hayati, 2018) و (Yadollahi Farsi & Mir Arab Razi, 2009) هم تأکید شده است.

در مؤلفه ارزشیابی و در بخش انواع ارزشیابی، در زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی قسمت «رهنامه» Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) به انواعی از ارزشیابی از صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان اشاره شده است که عبارتند از: «ارزشیابی عملکرد پایان آموزش و ارزشیابی مستمر و دوره‌ای». همچنین مصاحبه‌شونده (۹) که از کارشناسان آموزش منابع انسانی است اظهار داشته است: «با توجه به پیشرفت در حوزه فناوری و اجرای برخی از آموزش‌ها در بستر فضای مجازی و اینترنت، می‌توان از ارزیابی‌هایی که قابلیت اجرا در محیط فناوری را دارند نیز بهره برد.» همچنین یکی دیگر از کارشناسان آموزش منابع انسانی (مصاحبه‌شونده ۸) نیز

اظهار داشته است: «در این بین استفاده از روش خودارزیابی و استفاده از آزمون‌های عملکردی برای هنرآموزان در آموزش‌ها می‌تواند بیشتر مورد استفاده واقع گردد.»

مقوله دیگر این مدل، موانع پیش روی توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی در ۵ سطح شامل «موانع سطح وزارتی»، «موانع سطح اداره کل»، «موانع سطح نواحی و مناطق»، «موانع سطح مدرسه» و «موانع فردی» است و بیشترین موانع شناسایی شده از بررسی متن دیدگاه‌های کارشناسان آموزش منابع انسانی اداره کل آموزش و پرورش، استخراج گردیده است.

در خصوص موانع سطح وزارتی یکی از کارشناسان (مصاحبه شونده ۸) اظهار نموده است: «در طول سال‌های اخیر آموزش و پرورش در اجرای برنامه‌های مختلف خود در بیشتر موارد با مشکلات مالی مواجه بوده است؛ بالطبع اجرای برنامه‌های توسعه حرفه‌ای چه برای هنرآموزان و چه برای سایر معلمان، همراه با مشکلات مالی خواهد بود ... در این بین تغییرات مدیران ارشد و سطوح بالای آموزش و پرورش هم مزید بر علت است. هر بار تغییر، تغییر در آیین‌نامه‌ها و شیوه‌نامه‌ها را در سطوح مختلف به همراه دارد و این اتفاق امکان برنامه‌ریزی‌های بلندمدت را با مشکل مواجه می‌کند.» هم چنین ایشان در ادامه اظهار نمودند که: «بیشترین مشوق برای شرکت در برنامه‌های توسعه حرفه‌ای، مربوط به کسب امتیاز در ارزشیابی‌های سالانه است، که آن هم در یک اندازه مشخص مد نظر است و بعد از آن معلمان احساس نیاز و انگیزه‌ای برای شرکت در چنین برنامه‌هایی نمی‌بینند و تا کنون هم رویه و یا مشوق جایگزین مناسبی ارائه نشده است... هم چنین این مسائل همراه با مدیریت سنتی از بالا به پایین همراه با کارمندی در ساختارهای سنتی و خشک است...» در ادامه یکی از مدیران (مصاحبه شونده ۱۳) نیز اظهار داشته است: «در خصوص مبحث کارآفرینی در هنرستان‌ها و یا به شکل واضح‌تر آن، تولید در هنرستان‌ها قوانین مبهم، غیرشفاف و دست و پاگیر است که اگر هم هنرآموزان را به منظور آموزش کارآفرینی توانمند کنید هم این قوانین امکان پیگیری کارآفرینی را سلب می‌کند. قوانین آموزشی در سطح مدرسه بیشتر پیگیری انتظارات آموزشی را از هنرآموزان می‌خواهند تا این که آنها هنرجویان را کارآفرین کنند. هر چند ممکن است در اسناد و هدف‌های کلان آموزشی در وزارت به موضوع کارآفرینی و این قبیل موارد اشاره شده باشد.» در مطالعه (Amiri, Zali & Majd, 2009) از محدودیت‌های قانونی و اداری و نیز در پژوهش (Sarayani et al, 2024) از موانع مدیریتی به عنوان مانع در رشد و توسعه کارآفرینی یاد شده است.

جدول ۱۳. مقوله موانع توسعه حرفه‌ای و خرده مقوله‌های آن

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
موانع	موانع سطح وزارتی	مشکلات مالی در توسعه حرفه‌ای معلمان؛ تغییرات سریع مدیران در سطوح مختلف؛ تغییر در چارچوب‌های قانونی توسعه حرفه‌ای معلمان؛ نظام انگیزشی ناکارآمد در آموزش و پرورش؛ عدم حمایت و تشویق سازمانی از فرایندهای توسعه حرفه‌ای؛ وجود ساختارهای سنتی و رسمی مدیریت در سطوح مختلف؛ وجود قوانین دست و پاگیر در حوزه تولید و کارآفرینی هنرستان‌ها؛
	موانع سطح اداره کل	عدم وجود برنامه‌های علمی توسعه حرفه‌ای در سطح اداره کل؛ عدم اختصاص بودجه و اعتبارات کافی از سوی معاونت آموزش متوسطه به توسعه حرفه‌ای هنرآموزان؛

عدم وجود مدرسان حرفه‌ای برای آموزش هنرآموزان در مناطق؛ عدم وجود حمایت‌های کافی مدیریتی در نواحی برای توانمندسازی هنرآموزان؛ اکتفاء به مطالب تئوری و کلی برای آموزش کارآفرینی؛	موانع سطح نواحی و مناطق	
سبک مدیریت سنتی مدارس؛ فقدان جو مشارکتی در مدرسه؛ عدم وجود نگرش علمی کافی در مدیران مدارس؛	موانع سطح مدرسه	
تعصبات علمی معلمان نسبت به روش‌های سنتی؛ مقاومت معلمان باسابقه در برابر تغییر؛ تلقی تحمیلی بودن برنامه‌های توانمندسازی از سوی هنرآموزان؛	موانع فردی	

در خصوص موانع سطح اداره کل مصاحبه شونده (۹) اظهار داشته است: «اقدام به توسعه حرفه‌ای هنرآموزان نیاز به برنامه‌ریزی علمی و درست و حسابی دارد. هم اکنون نه تنها برای هنرآموزان بلکه برای هیچ یک از گروه‌های معلمان برنامه علمی و منطقی در سطح اداره کل تدوین نشده است. تازه اگر هم فکر و یا ایده‌ای هم برای این منظور باشد، معاونت آموزش متوسطه بودجه‌ای با ردیف اعتباراتی مشخص برای این منظور ندارد و این یعنی روی کاغذ ماندن خواسته‌ها و منظورها در این خصوص.»

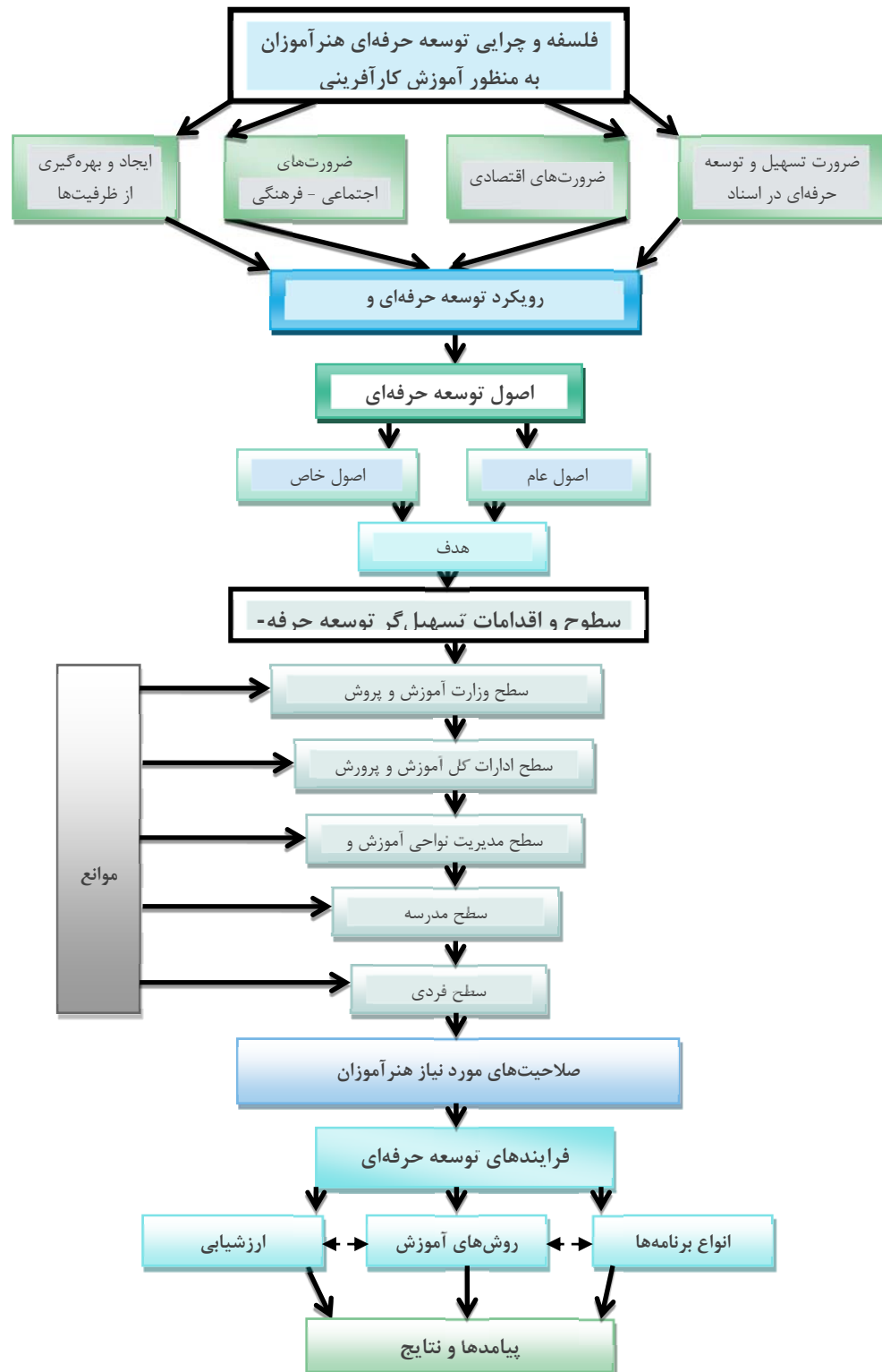
در خصوص موانع سطح نواحی و مناطق، نیز مصاحبه شونده (۱۰) اظهار نموده است: «عمده افراد توانمند برای اجرای برنامه‌های توسعه حرفه‌ای در مراکز استان و دانشگاه‌های مرکز استان وجود دارد. این یعنی نبود مدرسان با کیفیت برای آموزش هنرآموزان در نواحی و مناطق آموزشی. این امر همراه با عدم حمایت‌های مدیران نواحی آموزشی برای اجرای چنین برنامه‌هایی است. اعتبارات هم با کمبود همراه باشد، در واقع در عمل مدیران نواحی دست خالی می‌مانند و به این نتیجه می‌رسند که انجام ندادن و پیگیری نکردن چنین برنامه‌هایی از انجام آنها به صرفه‌تر است...» در خصوص موانع سطح نواحی یکی از هنرآموزان (مصاحبه شونده ۱۴) اظهار نموده است: «بیشتر آموزش‌ها در نواحی آموزشی ارائه مطالب کلی و نظری از مباحث به روز است و امکان انجام آموزش‌های عملی با محدودیت مواجه است.» مانع مربوط به مشکلات مالی و بودجه یافته‌ای است که در نتایج پژوهش (Rezayi et al, 2020) نیز تأیید شده است. همچنین مشکل مربوط به فقدان افراد متخصص در حوزه آموزش کارآفرینی برای در هنرستان‌ها در پژوهش (Mortazanejad, 2018) نیز نشان داده شده است. در ارتباط با موانع سطح مدارس نیز مصاحبه شونده (۹) اظهار نموده است: «مدارس ما اکثراً به شیوه و سبک مدیریت سنتی اداره می‌شود. مدیران هنرستان‌ها بیشتر افراد متخصص در رشته‌های فنی هستند و نه متخصصان مدیریت آموزشی. این امر خود تبعات دیگری هم دارد، مدیریت مشارکتی دیگر به وجود نمی‌آید. در بیشتر موارد هم مدیران هنرستان‌ها، نگرش علمی نسبت به مباحث مدیریت ندارند و بیشتر امور جاری هنرستان‌ها را راهبری می‌کنند.» در خصوص موانع سطح فردی مصاحبه شونده (۱۰) اظهار نموده است: «هنرآموزان شاغل در هنرستان‌ها، عمدتاً خود را تکسین و متخصص در یک حوزه فنی می‌دانند و شیوه‌ای که خود یاد گرفته‌اند را برای هنرجویان توصیه می‌کنند و این امر در بلندمدت یک نوع تعصب به روش آموزشی را در بین آنها ایجاد کرده است و برای هنرآموزان باسابقه بیشتر هم است. اگر هم الزام و تأکید بیشتری برای برنامه‌های توسعه حرفه‌ای شود، آن‌ها احساس تحمیلی بودن این برنامه‌ها را خواهند داشت.» موضوع غلبه روش‌های آموزشی سنتی و نامناسب در هنرستان‌ها یافته‌ای است که در نتایج پژوهش (Rezayi et al, 2020) در مطالعه شناسایی موانع آموزش کارآفرینی در مدارس نیز به چشم می‌خورد.

مقاله نهایی مدل، «پیامدها و نتایج» می‌باشد. این مقوله از دو خرده مقوله دیگر «پیامدهای مربوط به هنرآموزان» و «پیامدهای مربوط به هنرجویان» است.

جدول ۱۴. مقوله پیامدها و نتایج توسعه حرفه‌ای و خرده مقوله‌های آن

مقوله اصلی	خرده مقوله‌ها	ویژگی‌های مقوله‌ها
پیامدها و نتایج	پیامدهای مربوط به هنرآموزان	ایجاد انسجام، هماهنگی و پیوند میان رشد شخصی - هویت حرفه‌ای؛ دستیابی و توسعه هویت حرفه‌ای؛ توانمندی هنرآموزان در آموزش کارآفرینی؛
	پیامدهای مربوط به هنرجویان	پیشرفت تحصیلی بهینه در حوزه آموزش کارآفرینی؛ افزایش انگیزه هنرجویان برای اقدام به کارآفرینی؛ شناخت و آگاهی بیشتر از کارآفرینی و کسب و کار مرتبط با رشته تحصیلی؛ ارتقا مهارت‌های کارآفرینی هنرجویان؛

در زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی قسمت «رهنامه» Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran (2011) به پیامدهایی از قبیل «دستیابی و توسعه هویت حرفه‌ای و ایجاد انسجام، هماهنگی و پیوند میان رشد شخصی - هویت حرفه‌ای» در توانمندسازی معلمان اشاره شده است و (Taheri et al, 2013) تغییر دانش و نگرش معلمان را یکی از پیامدهای اصلی توسعه حرفه‌ای بر شمرده‌اند. همچنین مصاحبه شونده (۶) اظهار داشته است: «این مدل و استلزامات آن باید در نهایت توانمندی هنرآموز در آموزش کارآفرینی را به همراه داشته باشد.» (Darling-Hamond et al, 2017) نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته‌اند که توسعه حرفه‌ای مؤثر برای معلمان منجر به تغییر مثبت در فعالیت‌ها می‌شود. بخش دیگر پیامدهایی است که مربوط به هنرجویان می‌شود. یکی از صاحب‌نظران (مصاحبه شونده ۶) اظهار داشته است: «پیشرفت تحصیلی اولین پیامد توسعه حرفه‌ای هنرآموزان می‌تواند باشد. چرا که مثل گذشته یاد نخواهند گرفت. این امر انگیزه آنان را هم افزایش خواهد داد. دانایی توانایی است. اگر یاد بگیرند، شوق کارآفرینی در آنها افزایش می‌یابد... جنبه دیگر می‌تواند منجر به شناخت و اطلاع بیشتر از بازار و کسب و کار و مشاغل مرتبط با رشته تحصیلی هنرجو باشد. یعنی کنجکاو شود که در رشته خود چگونه می‌تواند به یک کارآفرینی و یا کسب و کار دست یابد.» در این خصوص (Bahrami, 2013) نیز به استناد نتایج پژوهش خود معتقد است که معلمان توانمند عامل اصلی ایجاد انگیزه و علاقه به یادگیری در دانش‌آموزان و توسعه توانایی آنها هستند. هم چنین این مصاحبه شونده (۶) اظهار داشته است: «...هنرآموزی که آموزش کارآفرینی را به شیوه مناسب به هنرجو انتقال می‌دهد کمک می‌کند که هنرجو در کسب مهارت کارآفرینی و تسلط به آن پیشرفت کند.»

شکل ۱. مدل توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش نشان داد که در تحلیل یافته‌ها ۱۹۱ «کد باز» شناسایی شد که با طبقه‌بندی آنها، مؤلفه‌های مدل شامل فلسفه و چرایی توسعه حرفه‌ای، رویکرد و جهت‌گیری، اصول، هدف، سطوح، نقش هنرآموزان، صلاحیت‌ها، فرایندها، موانع و پیامد به عنوان عناصر اصلی مدل شناسایی گردید. از نتایج پژوهش حاضر وزارت آموزش و پرورش می‌تواند در سیاستگذاری‌های مربوط به توانمندسازی هنرآموزان در راستای ارتقاء آموزش کارآفرینی در هنرستان‌ها استفاده نماید و در سطوح ادارات کل، مدیریت نواحی آموزشی و مدارس می‌توان از توصیه‌ها و رهنمودهای ارائه شده در الگو بهره گرفت.

یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش (Sims, 2023)، (Zare davijani et al, 2023)، (Singha Kumar, 2022)، (Darling-Hamond et al, 2017) (Mortazanejad, 2018) (Rezayi et al, 2020) (Jeddi Gargari et al, 2021) (Juza, 2016) (Taheri et al, 2013) همسو می‌باشد. (Rezayi et al, 2020) با عنوان، «شناسایی موانع آموزش کارآفرینی در مدارس کرمانشاه» نشان داد که نبود علاقه و انگیزه‌ی کافی به تحصیل، ضعف بودن بنیه علمی هنرجویان شاخه کاردانش، ارتباط کم علم و صنعت در شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، وضعیت فیزیکی نامناسب هنرستان‌ها، بکارگیری هنرآموزان غیرمتخصص در آموزش کارآفرینی، به کارگیری روش‌های آموزشی نامناسب، اختصاص بودجه کم به شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، پایین بودن کمیت و کیفیت تجهیزات و امکانات آموزشی از عمده مشکلات و موانع توسعه دانش و مهارت‌های کارآفرینی می‌باشد. (Mortazanejad, 2018) با عنوان طراحی و اعتبارسنجی الگوی مناسب برای اجرای کارآفرینی در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای استان آذربایجان غربی نشان داد الگوی مناسب در شش مقوله علمی، کانونی، زمینه‌ای، مداخله‌ای، راهبردها و پیامدها با مقوله‌ها و مفاهیم اصلی و فرعی حاصل گردید که از آن جمله عوامل: تأکید اسناد بالادستی بر کارآفرینی و آموزش فنی و حرفه‌ای، تغییرات درون‌زاد و برون‌زاد و جمعیت‌شناختی، اقدامات مشارکتی، ویژگی‌های فردی، تسهیل‌کننده‌های سازمانی، تسهیل‌کننده‌های اقتصادی، تسهیل‌کننده‌های فرهنگی، انگیزش و نگرش، نیروی انسانی، چالش‌های دانش‌آموختگان، برنامه درسی، نیروی انسانی، فرهنگی، سیاستگذاری، حمایتی، فضا و امکانات تأیید شد.

گسترش فرهنگ و روحیه کارآفرینی و نیز پرورش تعداد افراد کارآفرین بیشتر به عنوان سرمایه‌های اصلی عرصه کار و تولید برای آینده نزدیک در هر جامعه، ضرورتی انکارناپذیر است که خود مستلزم توجه اساسی به امر آموزش می‌باشد (Rahimi & Sharif, 2014). در این راستا، آموزش کارآفرینی در دوره‌ی متوسطه که در آن احتمال ورود به بازار کار برای دانش‌آموزان جا مانده از ادامه تحصیل در دانشگاه‌ها زیاد است، ضروری به نظر می‌رسد. این ضرورت برای هنرجویان شاخه فنی و حرفه‌ای که در حال یادگیری دروس مهارتی در رشته‌های تحصیلی مختلف می‌باشند، دو چندان می‌باشد. برای این منظور توجه به نقش هنرآموزان در آموزش کارآفرینی به هنرجویان امری ضروری است. با توجه به این واقعیت، در پژوهش حاضر به ارائه مدلی بومی برای توسعه حرفه‌ای هنرآموزان مدارس فنی و حرفه‌ای به منظور

آموزش کارآفرینی اقدام گردید. با توجه به مدل ارائه شده، فلسفه و چرایی توسعه حرفه‌ای هنرآموزان به منظور آموزش کارآفرینی، در وهله نخست از ضرورت‌هایی که در اسناد بالادستی در خصوص توسعه حرفه‌ای مطرح شده است نشأت می‌گیرد. در واقع موضوع توسعه حرفه‌ای و توانمندسازی معلمان به شکل کلی در اسناد بالادستی ذکر شده است اما در پژوهش حاضر با محوریت قرار دادن هنرآموزان و با هدف آموزش کارآفرینی اقدام به ارائه مدل شده است. ضرورت‌های دیگر شناسایی شده شامل اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و ایجاد و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها بوده است. در خصوص ضرورت‌های فوق بایستی به این موضوع توجه نمود که بدون تردید کشورهای عصر حاضر با تغییر و تحولات و تهدیدهای گسترده ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی روبرو هستند و تضمین و بقای کشورها در بلند مدت نیازمند «کارآفرینانی» است تا بتوانند خون تازه‌ای را در کالبد اقتصاد کشور وارد کنند و گامی مؤثر در جهت توسعه بردارند (Alvani et al, 2011) و توانمندی معلمان برای این منظور امری ضروری و نیازی مبرم است. رویکرد و جهت‌گیری توسعه حرفه‌ای در مدل از نوع استاندارد و توانمندسازی مکانیکی است. در واقع ساختار نظام آموزشی متمرکز کشور و ارائه قوانین و دستورالعمل‌ها از سطح وزارت آموزش و پرورش می‌طلبد که قوانین و چارچوب‌های قانونی و نحوه اجرای برنامه‌های توسعه حرفه‌ای توسط خود وزارت تدوین و به سطوح پایین‌تر مدیریتی ارائه گردد. مطابق با مدل ارائه شده، برای توسعه حرفه‌ای هنرآموزان نیاز به رعایت اصولی در دو شکل عام و خاص است. اصول عام مدل بیشتر برگرفته از اسناد بالادستی بوده و به عنوان رهنمودهایی کلی در توسعه حرفه‌ای هنرآموزان ارائه گردیده است. اما اصول خاص که بخش اعظم آنها نیز از اسناد بالادستی آموزش و پرورش استخراج شده‌اند در سه بخش برنامه‌ریزی و اجرا، ارزشیابی و کار با معلمان، وجهی است که بایستی در همه برنامه‌ها و فعالیت‌های مربوط به توسعه حرفه‌ای از سوی همه عوامل درگیر به طور عینی و مستقیم رعایت گردد. رعایت این موارد می‌تواند نشان از حرکت در مسیر استلزامات سند تحول بنیادین آموزش و پرورش باشد.

مؤلفه دیگر مدل، هدف است. همانند همه مدل‌های توسعه حرفه‌ای، این مدل نیز به دنبال تحقق هدف‌هایی در دو بخش بهسازی و توانمندسازی هنرآموزان و یادگیری اثربخش هنرجویان در حوزه کارآفرینی است. به عبارتی دقیق‌تر هدف‌های این مدل نه تنها مانند سایر مدل‌های توسعه حرفه‌ای که بر توسعه صلاحیت‌های تخصصی فرد متمرکز است (Roshan Ghyas et al, 2014) یادگیری مؤثر کارآفرینی را هم از سوی هنرجویان در نظر دارد و این از مزیت‌ها و تفاوت‌های این مدل می‌تواند باشد. مطابق با مدل ارائه شده، توسعه حرفه‌ای هنرآموزان دارای سطوحی از سطح وزارت آموزش و پرورش تا مدارس را شامل می‌باشد. در این خصوص گذشته از این که در بخش ساحت‌های تربیتی مبانی نظری تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران اشاره صریح به موضوع چند سطحی بودن برنامه‌های توسعه حرفه‌ای و توانمندسازی معلمان شده است با در نظر گرفتن رویکرد مدل حاضر نیز که مبتنی بر نظام آموزشی متمرکز است بایستی انتظار این امر را داشت. آن چه در این بین بیشتر مشهود است وظایف و نقش سطح وزارت آموزش و پرورش است که بیشتر هم مطابق با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مربوط بایستی از این سطح آغاز گردد.

مؤلفه دیگر از مدل، نقش خود هنرآموزان است. در واقع انتظار انفعال و در حاشیه بودن هنرآموزان در این مدل نفی شده و با توجه به انتظاراتی که از یک هنرآموز مطابق با اسناد بالادستی و شرح وظایف آنان مطرح است، پویایی و پیگیری از

برنامه‌های توسعه حرفه‌ای و علاقه‌مندی به آنها مورد انتظار است. در این مدل، مؤلفه دیگری نیز با عنوان صلاحیت‌های مورد نیاز در سه حیطه دانشی، نگرشی و مهارتی نیز شناسایی و طبقه‌بندی گردیده است. دانش، مهارت‌ها، نگرش‌ها صلاحیت‌های مرتبط با انجام نقش معلم به منظور رویارویی با چالش‌های آموزش و یادگیری است (Larry, 2006). در واقع به مثابه یک نوع نیازسنجی، برنامه‌ریزان توسعه حرفه‌ای هنرآموزان می‌توانند صلاحیت‌های مورد نیاز هنرآموزان را شناخته و برای تحقق آنها برنامه‌ها و اقدامات لازم را طراحی و اجرا نمایند. مؤلفه بعدی مدل، فرایندهای توسعه حرفه‌ای هنرآموزان است. برخورداری از انواع برنامه‌ها، روش‌های آموزش و انواع و روش‌های ارزشیابی از اجزای این فرایند است. در واقع در این بخش از مدل، به ارائه عملیاتی‌ترین فعالیت‌ها برای توانمندسازی هنرآموزان اقدام گردیده است. مؤلفه دیگر شناسایی و تبیین شده در مدل، موانع توسعه حرفه‌ای می‌باشد. این موانع به تناظر سطوح توسعه حرفه‌ای از سطح وزارت تا مدرسه و حتی در ارتباط با خود هنرآموزان شناسایی و طبقه‌بندی شده‌اند. توجه به این مؤلفه نشان از آن دارد که در نظام آموزشی متمرکز کنونی، چالش‌ها و مسائلی در سطوح مختلف وجود دارد که به مثابه یک نوع متغیرهای زمینه‌ای جان سخت و ریشه در واقعیت بایستی مد نظر سیاستگذاران و برنامه‌ریزان توسعه حرفه‌ای هنرآموزان قرار گیرد. در واقع، ارائه موانع احتمالی پیش روی در این مدل، توجهی منصفانه در جهت واقعی‌تر بودن آن نیز است. مؤلفه نهایی مدل، پیامدها و نتایج است. پیامدها در دو بخش مربوط به هنرآموزان و هنرجویان طبقه‌بندی شده است که نشان از آن دارد که همانند هدف‌های مطرح شده در مدل، عواید و نتایج توسعه حرفه‌ای بایستی در دو وجهه اصلی آموزش کلاسی یعنی هنرآموز و هنرجو خود را نشان دهد. توانمندی و توسعه حرفه‌ای برای هنرآموز و پیشرفت تحصیلی و افزایش یادگیری برای هنرجو. با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود که با توجه به مدل پژوهش یک مدل مفهومی می‌باشد ملاحظات بسیاری در سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای دست‌اندرکاران امر توسعه حرفه‌ای هنرآموزان دارد که می‌تواند در سطوح مختلف مدیریت آموزش و پرورش مورد توجه قرار گیرد.

Reference

- Abdelkarim, A. (2019). Toward Establishing Entrepreneurship Education and Training Programmes in a Multination Arab University. *Journal of Education and Training Studies*, 7(1):1-9. DOI:10.11114/jets.v7i1.3833
- Ahmadi, A., A. & Darvish, H. (2012). *The Basics of Entrepreneurship*. Tehran University Press. (In Persian).
- Alvani, M., & Moghimi, M., & Azar, A., & Rahmati, M., H. (2011). Policy making in the entrepreneurial education system in Iran. *Work and Society Monthly*, 140, 5-30. (In Persian).
- Amin Khandoghi, M., & Jame Bozorg, M., & Saeedi, Rezvani, M. (2012). Needs assessment of professional competences of technical and vocational schools based on Borich model and quadrant analysis model. *Educational Planning Studies Quarterly*, 1(2): 115-138. (In Persian).
- Amiri, M., & Ali, M. R., & Majd, M. (2009). Limitations of setting up emerging businesses. *Entrepreneurial Development Quarterly*, 1(3): 81-102. SID. <https://sid.ir/paper/131249/fa>. (In Persian).
- Arefi, M., & Fathi Vajargah, K., & Nassaj, H. (2010). Investigating the effectiveness of the entrepreneurship curriculum of the work and knowledge branch of secondary school students. *Career and Organizational Counseling Quarterly*, 2(4):47-78. SID. <https://sid.ir/paper/149504/fa>. (In Persian).
- Bahrami, B. (2013). The relationship between the professional abilities of the fourth to sixth grade elementary teachers with social skills and the academic progress of students in Firouzabad city.

- Master's thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Department of Educational Management. Islamic Azad University, Marvdasht branch. (In Persian).
- Bizzell, B., E. (2011). Professional development of school principals in the rural Appalachian region of Virginia. Doctoral dissertation, Virginia Tech. <http://hdl.handle.net/10919/26464>
- Buczynski, S., & Hansen, C., B. (2010). Impact of professional development on teacher practice: Uncovering connections. *Journal of Teaching and Teacher Education*, 26(3), 599-607. <https://doi.org/10.1016/j.jtate.2009.09.006>
- Darling-Hammond, L., & Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute. This report can be found online at <https://learningpolicyinstitute.org/product/teacher-prof-dev.1-76>
- Ekankumo, B., & Kemebaradikumo, N. (2011). "Entrepreneurship and Entrepreneurial Education (EE): Strategy for sustainable Development", *Asian Journal of Business Management*, 3 (3), 196-202.
- Faghihi, M., & Nour Rahmani, M., & Ghourchaina, N., & Nami, K. (2020). Presenting the model of promoting entrepreneurial skills in art schools. *Andishehayeh Novin Tarbiati Quarterly*, 16(1):213-243. DOI: 10.22051/jontoe.2020.32439.3113 (In Persian).
- Gaible, E., & Burns, M. (2005). *Using Technology to Train Teachers: Appropriate Uses of ICT for Teacher Professional Development in Developing Countries*. Washington, DC: info Dev / WorldBank. Available at: <http://www.infodev.org/en/Publication.13.html>.
- Haj Aghayi, H. & Khalkhali, A. (2019). Monitoring the entrepreneurial ecosystem in Iranian schools. *School Management Quarterly*, 7(2):168-193. SID. <https://sid.ir/paper/378096/fa> (In Persian).
- Haj Foroush, A. (2011). Examining the professional qualifications needed by students of technical and professional art schools. Research project of the educational research and planning organization of the Ministry of Education. (In Persian).
- Hayati, M. (2018). The role of entrepreneurship education in art schools on reducing social harms. *Journal of New Developments in Psychology, Educational Sciences and Education*, 1(1):55-60. (In Persian).
- Jalaifar, L. (2012). Investigating the effective factors on the ability of elementary school teachers in Tehran. Master's thesis. Al-Zahra University, Tehran. (In Persian).
- Jamali, A., & Irannezhad, P., & Jahanian, R. (2013). The effect of the use of information and communication technology on the professional empowerment of teachers in Boushehr city. *Applied Research in Behavioral Sciences Quarterly*, 5(15), 32-45. SID. <https://sid.ir/paper/190410/fa> (In Persian).
- Jeddi Gargari, J., & Mohebzadeghan, Y., & Azizi, M. (2021). Development of a model of entrepreneurship education for secondary school students. *School Management Quarterly*, 9(1): 235-266. SID. <https://sid.ir/paper/961285/fa>. (In Persian).
- Juza, H. (2016). Measuring the relationship between knowledge management and professional development of school teachers in Kohbanan city. Master's thesis. Faculty of Literature and Human Sciences, Shahid Bahonar University, Kerman. (In Persian).
- Kalantari Khandani, E., & Farrokhi, M., H. (2016). A look at the professional development of reflective teachers and the explanation of lesson research and learning activity. *The Reflective Teacher Training Quarterly*, 2(3): 73-96. DOI: 20.1001.1.26457156.1395.2.3.6.1 (In Persian).
- Kuratko, D., & Hornsby, J. (2004). Developing an Entrepreneurial resection, *strategic management journal*, 21(13), 35-43.
- Lankarani, M. & Emadzadeh, M. (2002). Examining the implementation problems of providing technical and vocational training and associate degree in educational units from the perspective of students, art trainees and managers of Isfahan city in the academic year 2019-2018. *Journal of Teaching*, 57, 14-51. (In Persian).
- Larry, K., B. (2006). Principal perceptions of the relationship between Professional development designs and the qualities, Proficiencies, and leadership skills required of West Virginia principals. Dissertation submitted to the Faculty of the Marshall University College of Education and Human Services, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Education in Educational Leadership Leeds. <http://mds.marshall.edu/etd>

- Lee, S. M., & Peterson, S. (2000). Culture, entrepreneurial orientation, and global competitiveness. *Journal of World Business*, 35, 401–416. [https://doi.org/10.1016/S1090-9516\(00\)00045-6](https://doi.org/10.1016/S1090-9516(00)00045-6)
- McCaslin, N. L., & Parks, D. (2002). Teacher education in career and technical education: background and policy for the new millennium. Translators: Ali Asghar Khareavi and Maryam Danai Tousi (2004). Tehran: Research Institute of Curriculum Planning and Educational Innovations. (In Persian).
- Michelacci, C., & Schivardi, F. (2017). Are They All Like Bill, Mark, and Steve? The Education Premium for Entrepreneurs Retrived 1 October 2018. https://papers.ssrn.com/so13/papers.cfm?Absteact_id=3042623.
- Ministry of Education. (2011). Document of the fundamental transformation of education. (In Persian).
- Ministry of Education. (2011). National curriculum. (In Persian).
- Ministry of Education. (2011). Theoretical foundations of official and general education of the Islamic Republic of Iran. (In Persian).
- Moradi, M., A. (2016). Investigating the empowerment of managers with job motivation of elementary school teachers in Shahriar city. Master's thesis. Allameh Taba Taba'i University. (In Persian).
- Mortezanejad, N. (2018). Improving the performance of technical and vocational conservatories of West Azarbaijan province as entrepreneurial organizations based on the paradigm model of the theory arising from the data. *Bi Quarterly Journals of Theory and Practice in Curriculum*, 8(15):276-299. SID. <https://sid.ir/paper/953623/fa>. (In Persian).
- Mortazanejad, N., & Attaran, M., & Hoseinikhah, A., & Abbasi, E. (2017). Compilation of entrepreneurship curriculum guide for general education course based on synthesis. *Bi Quarterly Journal of Theory and Practice in Curriculum*, 9(5): 105-142. SID. <https://sid.ir/paper/241885/fa> (In Persian).
- Montazeri, Z., & Renani, M. (2022). Human Development and Human Flourishing: Emphasis on the Importance of Non-Cognitive Skills. *Iranian Journal of Economic Research*, 27(90), 41-62. doi: 10.22054/ijer.2021.59269.950. (In Persian)
- Nasiri, R., & Abbasian, H., & Abdollahi, B., & Zeinabadi, H. (2022). Designing and validating a model for creating an entrepreneur school. *Management and Educational Perspective*, 4(3), 18-47. doi: 10.22034/jmep.2022.354581.1131. (In Persian).
- Navabaksh, H. (2009). New perspectives and development of technical and vocational education. *Educational, Research and Notification of Technical and Vocational Teacher Development Monthly*, 10:4-5. (In Persian).
- Nikseresht, A. (2016). Investigating the relationship of in-service training with empowerment and job satisfaction among teachers of Zarghan Department of Education. Master's thesis of Islamic Azad University, Marvdasht branch. Faculty of Psychology and Educational Sciences. (In Persian).
- Rahimi, H., & Sharif, M. (2014). A Comparative Study of Entrepreneurship Education in South & North Selected Countries. *Journal of Higher Education Letter*, 7 (25):101-128. (In Persian).
- Rezayi, B., & Naderi, N., & Safari Babazidi, M. (2020). Identifying obstacles to entrepreneurship education in Kermanshah schools. *School Management Quarterly*, 8(3):51-66. SID. <https://sid.ir/paper/964598/fa>. (In Persian).
- Roshan Ghyas, E., & Aghapour Hoseini, S., & Javanmard, M. (2014). Investigating the effect of lesson research on the classroom management skills of primary school teachers in district one of Sari. *Management and Accounting Research Monthly*, 8(1):18-27. <https://civilica.com/doc/406511>. (In Persian).
- Saadati Deram, R. (2013). The relationship between the leadership functions of principals and the empowerment of elementary school teachers in Tehran. Master's thesis. Shahid Rajaei Tarbiat University. (In Persian).
- Salehi, K., & Zin Abadi, H. R., & Parand, K. (2009). Applying a systemic approach in evaluating the quality of technical and vocational high schools: a case study of the evaluation of technical and professional high schools for girls in Tehran. *Educational Innovations Quarterly*, 29: 152-206. (In Persian).

- Sarayani, A., & pourshahabi, V., & yaghobi., N & kamaliyan, A. (2024). Presenting the model of recruitment and selection of human resources of the public sector with the approach of the entrepreneurial government. *Journal of Management and Educational Perspective*. doi: 10.22034/jmep.2024.431349.1301. (In Persian).
- Sims, S., & Fletcher-Wood, H., & O'Mara-Eves, A., & Cottingham, S., & Stansfield, C., & Van Herwegen, J., & Anders, J. (2021). What Are the Characteristics of Teacher Professional Development That Increase Pupil Achievement? A Systematic Review and Meta-Analysis; Education Endowment Foundation: London, UK, 2021.
- Singha Kumar, S. (2022), Professional development of teacher and professionalism in teacher education, See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/357714097>.
- Soleimani, M. (2013). Investigating the effective factors on the empowerment of male and female teachers of primary schools in Tehran from their own point of view. Master's thesis. Azad University, Central Tehran Branch. (In Persian).
- Taheri, M., & Arefi, M., & Pardakhtchi, M. H., & Ghahramani, M. (2013). Exploring the process of teachers' professional development in teacher training centers: Foundation's data theory, *Educational Innovations Quarterly*, 12(45): 149-176. SID. <https://sid.ir/paper/75336/fa>. (In Persian).
- Tarhan, M., & Akkaş, E. N. & Ayvaz, Ü. (2020). Gaining Entrepreneurship Skills with the Activities Designed Related to Primary School Mathematics Curriculum: The Case of Turkey. *Acta Didactica Napocensia*, 13(2), 93-112, <https://doi.org/10.24193/adn.13.2.7>.
- Tayarzadeh, Z., & Akbari, R., & Akbarpour, H., & Mir Hosseini, A. (2021). Professional development systems and models of elementary teachers: needs and requirements ahead, the first national conference of applied studies in education and training processes, Bandar Abbas, <https://civilica.com/doc/1638822>. (In Persian)
- Ulvik, M., & Helleve, I., & Smith, K. (2018). What and how student teachers learn during their practicum as a foundation for further professional development. *Professional development in education*, 44(5), 638-649. DOI:10.1080/19415257.2017.1388271
- Yadollahi Farsi, J., & MirArab Razi, R. (2009). Examining the presentation of the entrepreneurship education curriculum in the field of educational sciences. *Entrepreneurship Development Quarterly*, 2(1):61-80. SID. <https://sid.ir/paper/131250/fa>. (In Persian).
- Zare davijani, A., & Khanzadi, K., & Navehebrahim, A., & Soleimani, N. (2023). Identifying factors affecting the weakening of entrepreneurship in graduates of Payam Noor universities in Tehran province. *Management and Educational Perspective*, 5(2), 168-194. doi: 10.22034/jmep.2023.396987.1191. (In Persian).